FAKULTA
PŘÍRODOVĚDNĚ-HUMANITNÍ
A PEDAGOGICKÁ TUL

Bakalářská práce

Současný stav jihomoravského nářečí ve vesnici Prace

Studijní program: B0114A300072 Český jazyk a literatura se zaměřením na vzdělávání
Studijní obory: Český jazyk a literatura se zaměřením na vzdělávání
Anglický jazyk se zaměřením na vzdělávání

Autor práce: **Marie Nechybová**
Vedoucí práce: PhDr. Ladislav Janovec, Ph.D.
Katedra českého jazyka a literatury

Liberec 2024

FAKULTA
PŘÍRODOVĚDNĚ-HUMANITNÍ
A PEDAGOGICKÁ TUL

Zadání bakalářské práce

Současný stav jihomoravského nářečí ve vesnici Prace

Jméno a příjmení:	**Marie Nechybová**
Osobní číslo:	P20000006
Studijní program:	B0114A300072 Český jazyk a literatura se zaměřením na vzdělávání
Specializace:	Český jazyk a literatura se zaměřením na vzdělávání Anglický jazyk se zaměřením na vzdělávání
Zadávající katedra:	Katedra českého jazyka a literatury
Akademický rok:	2021/2022

Zásady pro vypracování:

Studentka prostuduje odbornou literaturu vztahující se k popisu nářečí vybrané jihomoravské oblasti. Následně provede průzkum terénu, získá kontakty na jazykové informátory a uskuteční s nimi rozhovory. Ty budou se souhlasem účastníků nahrávány.
Po prvotní analýze jazykového materiálu z nahrávek vybere pasáže, v nichž se budou nebo by se měly vyskytovat jevy typické pro danou nářeční oblast, a provede jejich rozbor. Zaměří se především na přítomnost či nepřítomnost jevu a na jeho systematické užívání. Poté provede komparaci výsledků získaných od jednotlivých generací a v rámci závěrečné interpretace vyvodí závěry, jež by mohly naznačovat aktuální stav jevů v nářečí.

Rozsah grafických prací:
Rozsah pracovní zprávy:
Forma zpracování práce: tištěná/elektronická
Jazyk práce: čeština

Seznam odborné literatury:

BALHAR, Jan a kol. *Český jazykový atlas 1.–5.* Praha: Academia 1992–2005.
BARTOŠ, František. *Dialektologie moravská.* První díl. V Brně: Nákladem Matice moravské, 1886.
BĚLIČ, Jaromír. *Nástin české dialektologie*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1972. Vysokoškolské učebnice (Státní pedagogické nakladatelství).
CUŘÍN, František. *Vývoj českého jazyka a dialektologie*. Státní pedagogické nakladatelství, Praha, 1977.
KARLÍK, Petr, NEKULA, Marek a PLESKALOVÁ, Jana. *Encyklopedický slovník češtiny*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2002. 604 s. Encyklopedický slovník češtiny. ISBN 80-7106-484-X.
KARLÍK, Petr, NEKULA, Marek a PLESKALOVÁ, Jana, 2012-2018. *Nový encyklopedický slovník češtiny* [online]. Brno: Masarykova univerzita. Dostupný z: https://www.czechency.org/.
KELLNER, Adolf. *Úvod do dialektologie*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1954.
KLOFEROVÁ, Stanislava a ŠIPKOVÁ, Milena, eds. *Život ve slovech, slova v životě: procházka labyrintem českých nářečí.* Praha: NLN, 2018. ISBN 978-80-7422-657-1.
LAMPRECHT, Arnošt a MICHÁLKOVÁ, Věra. *České nářeční texty: vysokoškolská učebnice pro filozofické a pedagogické fakulty.* Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1976.

Vedoucí práce: PhDr. Ladislav Janovec, Ph.D.
Katedra českého jazyka a literatury

Datum zadání práce: 30. dubna 2022
Předpokládaný termín odevzdání: 30. dubna 2023

L.S.

prof. RNDr. Jan Picek, CSc.
děkan

Mgr. Václav Lábus, Ph.D.
garant studijního programu

V Liberci dne 30. dubna 2022

Prohlášení

Prohlašuji, že svou bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně jako původní dílo s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím mé bakalářské práce a konzultantem.

Jsem si vědoma toho, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu Technické univerzity v Liberci.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědoma povinnosti informovat o této skutečnosti Technickou univerzitu v Liberci; v tomto případě má Technická univerzita v Liberci právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Současně čestně prohlašuji, že text elektronické podoby práce vložený do IS/STAG se shoduje s textem tištěné podoby práce.

Beru na vědomí, že má bakalářská práce bude zveřejněna Technickou univerzitou v Liberci v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších předpisů.

Jsem si vědoma následků, které podle zákona o vysokých školách mohou vyplývat z porušení tohoto prohlášení.

1. července 2024 Marie Nechybová

Současný stav jihomoravského nářečí ve vesnici Prace

Abstrakt

Bakalářská práce Současný stav jihomoravského nářečí ve vesnici Prace se zabývá podobou a současným stavem užívání moravského nářečí ve vesnici Prace. Teoretická část práce se zaměřuje na shrnutí rysů středomoravského nářečí z hlediska hláskosloví, tvarosloví, lexikální stránky a metodologie s využitím odborné literatury. V praktické části jsou provedeny analýzy rozhovorů získaných terénním výzkumem s respondenty z vesnice Prace. Celkové shrnutí výzkumu odhaluje aktuální stav středomoravského dialektu v této vesnici.

Klíčová slova

Nářečí, dialektologie, nářeční jev, hláskosloví, tvarosloví, slovní zásoba, Prace, respondent, analýza

Current State of the South Moravian Dialect in the Village of Prace

Abstract

This bachelor thesis, Current State of the South Moravian Dialect in the Village of Prace, examines the form and contemporary usage of the Moravian dialect in the village of Prace. The theoretical part of the thesis focuses on summarizing the characteristics of the Central Moravian dialect in terms of phonology, morphology, lexical component, and methodology, drawing upon scholarly literature. The practical section analyses interviews obtained through field research with respondents from the village of Prace are conducted. The overall summary of the research reveals this village's current state of the Central Moravian dialect.

Keywords

Dialect, Dialectology, a feature of a dialect, phonology, morphology, lexical element, Prace, respondent, analysis

Poděkování

Ráda bych poděkovala vedoucímu této bakalářské práce panu PhDr. Ladislavu Janovcovi, Ph.D., za čas, cenné rady a přínosné postřehy. Rovněž bych ráda poděkovala respondentům za poskytnutí rozhovorů, příjemnou spolupráci a ochotu se účastnit výzkumu bakalářské práce.

Obsah

Úvod **11**

Teoretická část **12**

1 Dialekty na území ČR **12**

1.1 Vymezení nářeční středomoravské skupiny 14

1.1.1 Vesnice Prace 16

2 Hláskosloví středomoravské nářeční skupiny **21**

2.1 Samohlásky 21

2.2 Souhlásky 23

2.3 Hláskosloví středomoravské jižní podskupiny 24

2.4 Tvarosloví 26

2.4.1 Podstatná jména 26

2.4.2 Přídavná jména 27

2.4.3 Zájmena 27

2.4.4 Adverbia 27

2.4.5 Slovesné tvary 28

2.5 Tvarosloví středomoravské jižní podskupiny 29

3 Lexikální stránka středomoravského nářečí **30**

3.1 Místní a domácí prostředí 32

3.2 Hospodářství 32

3.3 Zemědělská práce 32

3.4 Příroda 32

3.5 Člověk 33

3.6 Život člověka 33

3.7 Společenský život 33

Praktická část **34**

4 Metoda a cíl sběru nářečního materiálu **34**

5 Analýza rozhovorů s respondenty **37**

5.1 Věková skupina (20–30) 37

5.1.1 Respondent A_1 37

5.1.2 Respondentka A_2 37

5.1.3 Respondent A_3 38

5.1.4 Respondent A_4 39

5.1.5 Respondentka A_5 39

5.2 Věková skupina (30–45) 41

5.2.1 Respondentka B_1 41

5.2.2 Respondentka B_2 41

5.2.3 Respondent B_3 ... 42
5.2.4 Respondent B_4 ... 44
5.2.5 Respondent B_5 ... 44
5.3 Věková skupina (45–60) ... 46
5.3.1 Respondent C_1 ... 46
5.3.2 Respondent C_2 ... 46
5.3.3 Respondent C_3 ... 47
5.3.4 Respondent C_4 ... 48
5.3.5 Respondent C_5 ... 49
5.4 Věková skupina (60 a výše) ... 50
5.4.1 Respondent D_1 ... 50
5.4.2 Respondent D_2 ... 51
5.4.3 Respondent D_3 ... 52
5.4.4 Respondent D_4 ... 53
5.4.5 Respondent D_5 ... 54
6 Současný stav jevů jihomoravského nářečí ve vesnici Prace ... 55
6.1 Hláskosloví ... 55
6.1.1 Úžení *é* v *í* ... 55
6.1.2 Krácení hlásek ... 55
6.1.3 Diftongizace ú > ou a následná monoftongizace na ó ... 56
6.1.4 Diftongizace *ý* > *ej* a následná monoftongizace na *é* ... 56
6.1.5 Nahrazení skupiny *šč* > *šť* ... 56
6.1.6 Znělost *sh – zh* ... 57
6.1.7 Depalatalizace ... 57
6.1.8 Protetické hlásky ... 57
6.1.9 Z na místě neznělého s ... 57
6.2 Tvarosloví ... 58
6.2.1 Neprovedení přehlásky ... 58
6.2.2 Rodová změna ... 58
6.2.3 Koncovka *-em* u vzoru předseda ... 58
6.2.4 Instrumentál plurálu na *-ama* (*-ema*) ... 58
6.2.5 Zájmeno ona ... 58
6.2.6 Deklinace zájmena *ten* ... 59
6.2.7 Příčestí minulé ... 59
6.2.8 Imperativ ... 59
6.2.9 Zakončení sloves 4. a 5. třídy ... 59
6.2.10 Infinitiv mít ... 60
6.2.11 Sloveso být ... 60

6.2.12 Příslovce sem 60
6.3 Užité nářeční lexikum 61
Použitá literatura 64
Webové zdroje 66

Seznam grafů

Graf 6.1: Četnost užití lexika z okruhu společenského života 61

Seznam zkratek

aj.	a jiné
AV	Akademie věd
č.	česká
ČJA	Český jazykový atlas
JZD	Jednotné zemědělské družstvo
jz.	jihozápadní
km	kilometr
m n. m.	metr nad mořem
m	metr
např.	například
r.	roku
s. n. s.	Slezská nářeční skupina
SŠ	střední škola
střmor.	středomoravský
sv.	severovýchodní
tzv.	takzvané
ZŠ	základní škola

Seznam znaků a symbolů

<	vzniklo z …
>	Změnilo se v…
ô, ê	široké *o*, *e* jako zvláštní fonémy
ą̊	zavřená labializovaná výslovnost *a*
ə	redukovaná výslovnost samohlásky
ę	nosová samohláska
ė	úzké (zavřené) *e* jako zvláštní foném
ʒ, ǯ	znělé párové souhlásky k *c*, *č*
ł	tvrdé *l*
ľ	měkké *l*
ļ	slabikotvorné *l*

Úvod

Bakalářská práce se zaměřuje na současný stav jihomoravského nářečí ve vesnici Prace. Obec Prace je nářečně zařazena do středomoravské nářeční skupiny, konkrétně do jižní podskupiny. Jedním z hlavních motivů pro výběr tohoto tématu bylo uvědomění si jedinečnosti a hodnoty nářečí, které je v současnosti ohroženo procesem nivelizace.

Práce je rozčleněna do dvou hlavních celků, teoretické a praktické části. V teoretické části je popsáno rozvržení nářečí na českém jazykovém území a oblastní vymezení středomoravské nářeční skupiny. Vesnice Prace je v teoretické části zařazena do náležité nářeční skupiny a podskupiny a je shrnuta její historie a současnost. Dále jsou představeny hláskoslovné, tvaroslovné a lexikální jevy, které jsou pro středomoravskou nářeční skupinu i jižní středomoravskou podskupinu charakteristické.

Praktická část, uvozena podkapitolou metodologie, se zabývá postupy a stanovisky dialektologického výzkumu, který probíhal ve dvou termínech osobní přítomností autorky práce ve vesnici Prace. Hlavním materiálem jsou nahrávky získané od dvaceti respondentů různých věkových kategorií. U každého z respondentů jsou uvedeny informace o roku narození, původu rodičů, stupně nejvyššího dosaženého vzdělání a aktuální bydliště, které mohou poukazovat na vliv promluv jednotlivých respondentů. Z nahrávek získaných z rozhovorů jsou analyzovány pasáže, ve kterých se vyskytují nářeční rysy z hláskoslovné, tvaroslovné a lexikální kategorie vypsané v teoretické části.

Cílem práce je zachycení nářečních rysů v autentické řeči respondentů napříč generacemi. V závěrečné kapitole je posouzeno, jaké jevy se v obci Prace vyskytují a jaké naopak nevyskytují. Výsledky této práce by mohly přispět k lepšímu porozumění dialektu jako vymezeného útvaru národního jazyka a míře jeho užití ve vesnici Prace.

Teoretická část

1 Dialekty na území ČR

Jaromír Bělič v knize *Nástin české dialektologie*[1] popisuje, že i přes současný intenzivní vývoj zůstává základní teritoriální struktura nářečí na českém území viditelná. Zdůrazňuje zejména východnější oblasti, kde lze sledovat rozdělení nářečí od malých, zhruba homogenních nářečních jednotek (mikrodialektů) až po velké, vnitřně diferencované skupiny nářečí (makrodialekty), které se vzájemně shodují v různých jevech.

Stanislava Kloferová[2] rozlišuje na území České republiky čtyři základní skupiny (makrodialekty): česká nářečí v užším slova smyslu, středomoravskou nářeční skupinu (dříve hanácká), východomoravskou nářeční skupinu (dříve moravskoslovenská) a slezskou nářeční skupinu. Každá nářeční skupina se dále rozděluje na menší podskupiny a tyto nářečních podskupiny se vyčleňují na různé typy nebo úseky, kde každý má své vlastní nářeční varianty v jednotlivých lokalitách (mikrodialekty).

Nářeční skupina **česká v užším slova smyslu** „*pokrývá takřka celé území Čech a jz. okrajovou část Moravy.*“[3] Dále se člení na čtyři hlavní podskupiny: středočeskou, jihozápadočeskou, severovýchodočeskou a českomoravskou.[4] Jako nejvýraznější společný znak českého nářečí uvádí Jaromír Bělič[5] dvojhlásku *ej* využívanou namísto spisovného *ý* a zčásti *í* (např. *starej bejk, sejtko*).

Východomoravská nářeční skupina se vyskytuje na východním okraji České republiky a pokrývá oblast Valašska a Slovácka. U východní hranice splývá se státní hranicí Slovenska a na jihozápadě se státní hranicí Rakouska. „*V komplexu východomoravských nářečí se vydělují 2 podskupiny: jižní (slovácká), severní (valašská). K nim se přimykají západní okrajové úseky s typem hranickým, kelečským, dolským a kopáničská nářečí.*“[6] Mimo drobné

---

[1] BĚLIČ, Jaromír: *Nástin české dialektologie*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1972., s. 11.
[2] Stanislava Kloferová (2017): NÁŘEČNÍ SKUPINA. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny. URL: https://www.czechency.org/slovnik/NÁŘEČNÍ SKUPINA
[3] Jarmila Bachmannová (2017): ČESKÁ NÁŘEČNÍ SKUPINA. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny. URL: https://www.czechency.org/slovnik/ČESKÁ NÁŘEČNÍ SKUPINA
[4] Tamtéž
[5] BĚLIČ, J. pozn. 1., s. 11.
[6] Stanislava Kloferová (2017): VÝCHODOMORAVSKÁ NÁŘEČNÍ SKUPINA. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny.
URL: https://www.czechency.org/slovnik/VÝCHODOMORAVSKÁ NÁŘEČNÍ SKUPINA

úseky se vyznačuje hláskou *í* (na větším území i ve výslovnosti *ý*) a *ú*. Jako příklady tohoto rysu uvádí Bělič[7]: *starí bík, sýtko, húser, nesú*.

Nářeční skupina **slezská** „*zaujímá sv. cíp Moravy (až k Ostravě) a č. část Slezska.*“[8] Postupně přechází do dialektů polských. Díky pozici na pomezí dvou jazykových společenství a kontaktu obyvatel je možné pozorovat jazykové shody i rozdíly. Slezské dialekty se proto také dělí na dva typy: nářečí českého typu (slezkomoravská a lašská nářečí) a nářečí polského typu (slezskopolská, západotěšínská nářečí a přechodová česko-polská nářečí).[9] Od ostatních dialektů se odlišují především přízvukem na předposlední slabice (např. *sta'řenka, do O'pavy*) a použitím pouze krátkých samohlásek.[10] Namísto spisovného *ý* (*í*) se v s.n.s. aplikuje *y* (*i*), *u*, příklady, které Bělič[11] uvádí jsou: *stary byk, huser, ňesu, sytko/s'ytko/šytko.*

Čtvrtá skupina**, středomoravská** neboli **hanácká**, bude podrobně popsána v kapitole níže a bude hlavním předmětem teoretické části práce.

---

[7] BĚLIČ, J. pozn. 1., s. 11.
[8] Jan Balhar (2017): SLEZSKÁ NÁŘEČNÍ SKUPINA. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny.
URL: https://www.czechency.org/slovnik/SLEZSKÁ NÁŘEČNÍ SKUPINA
[9] Tamtéž
[10] BĚLIČ, J. pozn. 1., s. 12.
[11] Tamtéž, s. 12.

1.1 Vymezení nářeční středomoravské skupiny

Středomoravská nářeční skupina je jedním ze čtyř základních makrodialektů. Zaujímá značnou část Moravy, kterou Karel Fic vymezuje jako „*území etnografických regionů Hané, Podhorácka a Brněnska, k nimž se přimyká na severu Zábřežsko, na východě především Holešovsko, na jihovýchodě tzv. hanácké Slovácko, na jižní Moravě Hustopečsko a Znojemsko a na západě širší Třebíčsko.*“[12]

„*Nářečí středomoravská neboli hanácká zaujímají střed Moravy.*“[13] Na západě se prolínají s nářečími českými, se kterými se spojují rysem tzv. úžení (použití *í* ve slovech *mlíko*, *malí kotě* oproti spisovnému[14], východomoravskému či slezskému *mléko*, *malé kotě*). Na severu prostupuje k pásmu bez tradičního nářečí a na východě sousedí se skupinou východomoravskou. Na jižním konci území sahají až k hranici s tradičními dialekty a státní hranicí. Tato poloha ve vztahu k ostatním skupinám se projevuje v charakteru středomoravských dialektů, kde probíhají četné izoglosy nářečních jevů.[15]

Nářeční skupina se mnohdy označuje jako „*hanácká*“. Jaromír Bělič[16] však pojmenování považuje za nevyhovující. Uvádí, že etnografické pojmenování *Hanáci* náleží pouze obyvatelům úseku na severu středomoravské oblasti, zhruba od Vyškova k Olomouci a Zábřehu (oblast tzv. Hané), nikoli celému nářečně vymezenému území. Chybné pojmenování zmiňuje i František Bartoš[17], tvrdí, že „*praví Hanáci slovou jen po obyvatelé po řece Hané od Vyškova až po Kojetín.* “

Středomoravská nářečí jsou „*přes nevelký územní rozsah celkem dosti diferenciovaná.*“[18]Arnošt Lamprecht se ve své vysokoškolské učebnici *České nářeční texty*[19] při vymezení podskupin proto uchyluje ke geografickému rozdělení. V rámci středomoravské nářeční skupiny udává čtyři podskupiny, centrální, jižní, západní okrajovou a východní.

Centrální středomoravská podskupina „*zahrnuje nářečí v oblasti mezi Zábřehem, Šumperkem na západě, Olomoucí a Prostějovem na východě.*“[20]

Jižní středomoravská podskupina „*se rozkládá na jihozápad od skupiny centrální zhruba od Moravských Budějovic, Třebíče, Velkého Meziříčí a Kunštátu až po Slavkov u*

---

[12] FIC, K.: *Středomoravská oblast.* In: Jandová, Eva et al. *Mluvená čeština na Moravě*. Šenov u Ostravy: Tilia, 1997, s. 22.
[13] LAMPRECHT, Arnošt a kol.: *České nářeční texty*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1976, s. 152.
[14] V současnosti jsou již některá *í* vzniklá důsledkem úžení považována za spisovná, resp. hovorová, nejde však o např. zakončení tvrdých adjektiv.
[15] Tamtéž, s. 152.
[16] BĚLIČ, J., pozn. 1., s. 12.
[17] BARTOŠ, František. Dialektologie moravská II. Díl. Vyd. 1. Brno: Matice Moravské, 1895, s. 2.
[18] LAMPRECHT, A., pozn. 13., s. 153.
[19] Tamtéž, s. 152-158.
[20] LAMPRECHT, A., pozn. 13., s. 154.

Brna.“[21] Jižní středomoravská podskupina se nadále člení na nářečí znojemského typu, horského typu a židlochovického typu.[22]

Další podskupina, **západní** středomoravská okrajová je tvořena ze dvou částí oddělených „*od sebe bývalým lanškrounsko-svitavským německým národnostním ostrovem*.“[23] Typy, které v rámci podskupiny rozlišujeme jsou: zábřežský a kunštátsko-budějovický.[24]

Poslední podskupinou středomoravského dialektu je **východní** středomoravský okrajový úsek s čuháckým, kojetínsko-přerovským a slavkovsko-bučovickým typem.[25]

Nářeční mluva může být rozdělena i z jiného než z geografického hlediska. V jedné z nejstarších komplexních prací věnované dialektům se František Bartoš v Dialektologii moravské II.[26] při rozdělení hanáckých nářečí soustředí zejména na výslovnost samohlásek *e*, *é*, *i*, *í*, *y*, *ý*, *u*, *ú* zvláštním způsobem, při kterém dochází k přezvukování hlásek neboli „moutění“. Rozlišuje dvanáct podřečí pojmenovaných dle jejich okresních měst.

Vesnice Prace, se nachází na pomezí dvou podřečí, které Bartoš[27] vymezuje „IX. Blansko, Brno,… a VIII. Slavkov, Bučovice.“

František Trávníček v knize Moravská nářečí[28] považuje Bartošovo rozdělení za nevhodné. Svůj názor vysvětluje tím, že „*Bartoš přihlížel často k jazykovým rozdílům zcela nepatrným, takže odtrhl od sebe kraje, které mají některé důležité znaky společné*.“[29] Dále upozorňuje, že jsou-li Bartošova dělení zakreslena na mapu, jsou hranice nejasné a zároveň do sebe přesahují. Hovoří také o mnoho místech nepojatých v žádných nářečích.[30]

---

[21] LAMPRECHT, A., pozn. 13., s. 154.
[22] Milena Šipková (2017): STŘEDOMORAVSKÁ NÁŘEČNÍ SKUPINA. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny.
URL: https://www.czechency.org/slovnik/STŘEDOMORAVSKÁ NÁŘEČNÍ SKUPINA
[23] Tamtéž
[24] Tamtéž
[25] Tamtéž
[26] BARTOŠ, F., pozn. 17., s. 2.
[27] Tamtéž, s. 145–158
[28] TRÁVNÍČEK, František. *Moravská nářečí*. V Praze: Národopisná společnost československá, 1926.
[29] Tamtéž, s. 13.
[30] Tamtéž, s. 13.

1.1.1 Vesnice Prace

Vesnice Prace leží v oblasti středomoravské nářeční skupiny, úseku jižní středomoravské podskupiny[31]. Obec Prace se nachází v Jihomoravském kraji, v okrese Brno-venkov. Rozkládá se podél toku Prackého potoka a na severním úpatí Prackého kopce (324 m n. m.). Vesnice dle statistik Českého statistického úřadu[32] k 1. 1. 2023 čítá 957 obyvatel.

Původ názvu obce Prace není zřejmý. „Tento název se postupně vyvíjel od původního PRATZ přes PRACZIN, PRATCE, PRACA až k dnešnímu PRACE.“[33] Janáč, Tumlíř a Harvalík[34] uvádějí původní pojmenování vesnice PRÁČE, v plurálu, což může odkazovat na dvě možné interpretace, lidé, kteří prali prádlo, nebo lidé, kteří se prali. Podotýkají, že vesnici mohli založit pradleny či rváči, nebo také podle novějšího výkladu prakostřelci přezdívaní „Práči“.

Webové stránky obce uvádějí, že: „*První historicky doložená zmínka o obci Praci pochází z roku 1274.*“[35]. Roku 1386 patřila osada o 12 chalupách a kostelu pod kapitulu sv. Petra a Pavla v Brně.

„*Před válkou 30letou bylo tu 25 domů.*“[36] Válka měla na osadu devastující dopad, fara zanikla a obec byla přiřazena ke Šlapanicím (součástí Šlapanic zůstala až do roku 1990[37]). V roce 1653 začalo nové osidlování obce. Usazování občanů bylo přerušeno vpádem Tatarů na Moravu.[38]

Důležitou událostí pro vesnici Prace byla bitva u Slavkova roku 1805, tzv. „bitva tří císařů“. Jednalo se o konflikt mezi vojsky Francie, Rakouska a Ruska, válka je také považována za největší a nejkrvavější střet evropských mocností té doby. Na bojišti na Prackém kopci (katastrální území vesnice Prace) se utkalo 165 tisíc mužů. Francouzský císař Napoleon Bonaparte využil svých vojenských dovedností a štěstí k výhře v bitvě. Uměle vytvořil situaci, při které se zdálo, že se francouzská armáda stahuje, a spojenci tak zaujali místo na kopci. Jakmile spojenci sestoupili do údolí, Napoleon začal realizovat svůj plán a

---

[31] Goláňová, H. – Waclawičová, M. – Pejcha, J. – Čapka, T. – Benešová, L. (2023): Mapka: mapová aplikace pro korpusy mluvené češtiny. Verze 2.0. ÚČNK FF UK, Praha. Dostupný z WWW: http://korpus.cz/mapka.
[32] Český statistický úřad: *Počet obyvatel v obcích – k 1. 1. 2023*. Praha. 23. května 2023. Dostupné online. [cit. 2023-05-25]
[33] *Obec Prace* [online]. Dostupné z: https://www.obecprace.cz/urad/prehled-vsech-dokumentu-nemazat/historie-a-soucasnost-obce-897.html?ftresult=informace+o+vesnici
[34] JANÁČ, Marek, Pavel TUMLÍŘ a Milan HARVALÍK. *Divnopis II*. 2008. ISBN 978-80-86212-61-6.
[35] *Obec Prace* [online]., pozn. 32.
[36] LIČMAN, Alois a Augustin KRATOCHVÍL. *Vlastivěda moravská, II, Díl I místopisu, Čís. 57: Místopis Moravy. Brněnský kraj. Slavkovský okres*. V Brně: Musejní spolek, 1921, s. 370.
[37] *Historický lexikon obcí České republiky – 1869–2011*. Díl IV. Abecední přehled obcí a částí obcí. Praha: Český statistický úřad, 2015-12-21. Dostupné online. S. 447.
[38] *Obec Prace* [online]., pozn. 32.

zaútočil s cílem získat kontrolu nad kopcem a pronikl ke spojencům z boku. Francouzské útočné jednotky rychle postupovaly směrem k vrcholu kopce, zůstaly dlouho skryty v mlze, a když se objevily, byly jen necelý kilometr od vrcholu. Spojenecké síly si jich všimly až v tomto okamžiku a generál Kutuzov, překvapený nečekaným útokem, poslal Kolowratovy Rakušany k vrcholu a ruskou část kolony dobýt zpět vesnici Pratce, kterou mezitím obsadili Francouzi.[39] Udál se několikahodinový souboj, „*vždyť udržeti Pratec znamenalo, uhájiti vítězství dne*.“[40] Konečný triumf patřil francouzské vojenské strategii, která toho dne byla doprovázena štěstěnou i náhodou. „*Ve dvou hodinách – po 11. hod. dopoledne– bylo Pratce i s výšinami, klíče celé bitvy dobyto a obě křídla armády úplně oddělena*.“[41] Bitva měla dlouhodobý dopad na evropské hranice a Napoleon Bonaparte se stal vládcem Evropy. Významnou úlohu v bitvě u Slavkova sehrál i kostel Povýšení svatého Kříže. Jako pozorovatelnu si ruský maršál Kutuzov zvolil dvoupatrovou věž prackého kostela. Věž kostela byla následně rozstřílena a interiér vypálen. Taktéž vesnice utrpěla a v důsledku bitvy byla silně poškozena. O podobě vesnice vznikl zápis v místní kronice: „*Polední slunce spatřilo vesnici zkrvavenou, rozstřílenou, plnou vojska živého i mrtvého. Z padesáti domů byly jen tři zachovány.*“[42]

Jako vzdání pocty všem padlým v bitvě tří císařů u Slavkova inicioval brněnský kněz profesor Antonín Slovák výstavbu památníku Mohyla míru. Jedná se o secesní památník z lomového kamene, zakončený 10 m vysokým starokřesťanským křížem spočívajícím na geoidu zdobený reliéfními motivy ukřižovaného Krista, Boha Otce, Panny Marie, svatého Jana a Adamovy hlavy. Čtyři štítonoši v rozích stavby jsou díla sochaře Čeňka Vosmíka a jejich štíty symbolizují Francii, Rakousko, Rusko a Moravu neboli bojovníky tří armád a celého bojiště. Ideovým centrem je kaple, jejíž vstup lemuje sousoší truchlící Ženy a Matky, pod kterou je umístěna kostnice, v níž jsou uloženy ostatky nalezené v prostoru bývalého bojiště. „*Celek doplňují četné nápisy pamětního i sakrálního obsahu.* “[43] V sousedství mohyly bylo v roce 1925 postaveno muzeum se stálou expozicí věnovanou slavkovské bitvě. Nejen z historického hlediska, nýbrž i z popisu stavby je zřejmé, že pomník „*je prostoupen složitou symbolikou, která našla svůj výraz v celkovém výtvarném řešení.* “[44]

---

[39] *13 / Boje o Pratecké návrší a Mohyla míru*. Online. Morava napoleonská. 2012. Dostupné z: https://www.morava-napoleonska.cz/cz/pamatky-na-morave/boje-o-pratecke-navrsi-a-mohyla-miru/.
[40] Tamtéž str. 52
[41] SLOVÁK, Alois. *Bitva u Slavkova: (s mapkou bojiště)*. V Brně: A. Slovák, 1897, s. 53.
[42] *Obec Prace* [online]., pozn. 32.
[43] PAUKERT, Jiří. *Mohyla míru*. Brno: Krajské středisko státní památkové péče a ochrany přírody, 1970, s. 6.
[44] Tamtéž

Ve vesnici Prace nastalo po bitvě u Slavkova, jak uvádí prameny, období, které bylo charakterizováno klidem a stabilitou, neprocházelo četnými změnami až do první světové války.

Během první světové války prošla obec Prace těžkými časy, ve válce padlo 27 občanů. Jejich jména jsou vyryta na pomníku, který byl vztyčen občany v roce 1921.[45]

Druhá světová válka nejvíce zasáhla obec v jejím závěru. V druhé polovině dubna 1945 se v okolí obce odehrávaly osvobozovací boje, přičemž pratecké návrší bylo těmito boji nejvíce zasaženo. „*Nastaly velmi těžké boje, neboť Němci se snažili stůj co stůj udržet výšinu. Kolem 3. hodiny odpoledne objevila se ruská pěchota u Staré hory a tanky od Sokolnic. Německý štáb od Mohyly míru rychle ujel a Němci se stáhli k silnici, směřující od Mohyly míru k Praci.*“[46] Obec Prace byla osvobozena 24. dubna 1945 a při osvobozování obce padlo 32 sovětských vojáků, „*kteří jsou pochováni jednak na našem hřbitově, jednak u Mohyly míru*“[47].

Dopady druhé světové války se taktéž projevily v poválečných letech tragickou událostí[48]. Dne 30. ledna 1951 našla skupina chlapců dvě protipěchotní miny. Krátce poté jedna z nich explodovala přímo v jejich přítomnosti. Během tří dnů od výbuchu zemřelo sedm chlapců ve věku od devíti do dvanácti let. Na jejich památku byl v tomtéž roce postaven pomník.[49] Svědectví tragické události zachytili Janáč aj. v knize Divnopisy II[50].
Anežka Matulová vzpomíná: „*Já tenkrát přišla z práce a najednou to bouchlo, střepiny létaly až sem. (...) Jeden měl nohy usekané a povídal mi, než umřel: Mě, tetičko, neberte, já půjdu dom.*“ [51]

Po válečném období docházelo k obnově infrastruktury vesnice a rozmachu společenského života. V letech 1952–1954 byla do správy obce převedena budova kulturního domu. Během let docházelo k několika úpravám a rekonstrukci, na které se finančně i pracovní silou podíleli občané vesnice. Zřízen byl i poštovní úřad a obci přiděleno poštovní směrovací číslo.

Téhož roku byla po povolení zemské školní rady uvedena do provozu mateřská škola, do které docházelo 31 dětí ve věku 3–6 let. Proměnou prošla i trojtřídní základní škola, stará budova školy byla r. 1979 zbořena za pomoci skupiny brigádníků složené z občanů Prace. Po

---

[45] *Obec Prace* [online]., pozn. 32.
[46] *Boj o Prackým kopec a vesnici Prace*. Slavkovské noviny, 27. 5. 1945, číslo 25, s. 7.
[47] Tamtéž
[48] *Obec Prace* [online]., pozn. 32.
[49] Tamtéž
[50] JANÁČ, Marek, Pavel TUMLÍŘ a Milan HARVALÍK. *Divnopis II*. 2008.
[51] Tamtéž str. 208.

dvou letech byla zrekonstruovaná a opravená budova zpřístupněna. Od téhož roku kooperovala základní škola v Praci se základní školou v Kobylnici.[52]

Až do roku 1990 byla obec Prace přiřazena k městu Šlapanice, avšak 23. ledna byla prohlášena za samosprávnou obec řízenou obecním zastupitelstvem. Sídlem obecního úřadu se stala renovovaná budova místního národního výboru. O dva roky později začala obec vydávat čtvrtletník *Zpravodaj obce Prace*.[53] Dnes je možné v budově obecního úřadu navštívit obecní knihovnu a poštovní pobočku.

Ve vesnici došlo k založení a rozkvětu mnoha spolků a sdružení všestranného zaměření. Jsou jimi: Sbor dobrovolných hasičů; oddíl stolního tenisu, KST Prace; skupina Českého červeného kříže; Myslivecký spolek Prace; Zahrádkářský spolek; dětský klub Špunti Prace a Spolek prateckých florbalistů…Obec Prace s jejich blízkou spoluprací organizuje během kalendářního roku velké množství sportovních, kulturních a společenských událostí.[54]

Mezi dnes už tradiční patří oslavy nejvýznamnějšího křesťanského svátku Velikonoc. Přes Velký pátek nesmí v kostele vyzvánět zvony, zavedla se proto tradice hrkání. Během dne se hrkači, pod dohledem nejstarších stárků, vydávají na tradiční trasu po vesnici. Při posledním hrkání o Bílé sobotě dostávají od občanů koledu, kterou si mezi sebou rozdělují:

„Skázali vás pozdravovat naši páni,
abyste nám něco dali za hrkání.
Šak sme sa nahrkali,
až nás ruky rozbolely.“[55]

Na Velký pátek probíhají v místním kostele bohoslužby, které začínají ve tři hodiny odpoledne, právě v ten čas měl být dle historických pramenů Ježíš ukřižován. Na Velký pátek je rovněž dodržován přísný půst a nesmí se jíst žádné maso. Zakázána je práce se zemí (orat, kypřit i okopávat půdu), praní prádla, zametání i pečení. Dodržuje se také zvyk, že se jdou lidé po probuzení umýt do potoka, aby očistili tělo před nemocemi. Na Bílou sobotu končí půst a tento den je dnem velkého úklidu a bílení. Největší slavností je Boží hod velikonoční, při níž slaví občané Kristovo vzkříšení. Následující den, Velikonoční pondělí, je propojeno se zvyklostí chodit s pomlázkou. Chlapci chodí na koledu a mrskají děvčata z vesnice. Za mrskání spojené s koledou jsou chlapci od děvčat odměněni. Dříve bylo zvykem, že chlapci

---

[52] *Obec Prace v zrcadle dějin a současnosti*, 2022. 2022. [Brno]: vydavatelství F.R.Z. agency. ISBN 978-80-88131-63-2.
[53] tamtéž, s. 52–53.
[54] tamtéž, s. 160–162.
[55] tamtéž, s. 160.

obcházeli vesnici oblečeni v krojích s harmonikou a velikou pomlázkou. Tradiční kroje byly vyměněny za civilní oděv, avšak jádro tradice zůstalo ponecháno.[56]

Oslavám Velikonoc předchází bujaré veselí Ostatků (oslavy Masopustu). Po svátku Tří králů začíná období radovánek, zabijaček a tučných pokrmů. „*Žádné období v roce nehýřilo tučnými pokrmy tolik jako masopust*.“[57] Konec se odvíjí od data Velikonoc a připadá na Popeleční středu. V současnosti připadají oslavy konce na víkend před Popeleční středou. Pořádán je masopustní průvod v maskách a večerní taneční zábava s pochováním basy, která je symbolem nástupu postění. Popeleční středa připadá na 40. den před Velikonocemi a v její den se věřícím občanům uděluje na čelo znamení kříže popelem se slovy: „*Pamatuj, že prach jsi a v prach se obrátíš.*“[58]

Akce, která vyláká do občany do ulic vesnice, jsou tradiční pratecké hody. Celovíkendová akce začíná předhodovou zábavou, následující den se staví májka. Největší sláva se koná v neděli, kdy se v kostele Povýšení svatého Kříže slouží svatá mše a je následována průvodem stárků a stárek v krojích. Ti se zastaví pod májkou a tancují lidové tance za zpěvu lidových písní. Hody jsou zakončeny hodovou zábavou v kulturním domě.[59]

Na podzim se odehrává událost pořádaná místními ženami Babské hody. Jedná se o krojovou zábavu ve vyzdobeném kulturním domě. Týden před samotnou událostí obcházejí stárky za zpěvu lidových písní a hry na harmoniku celou vesnici a zvou občany. Babské hody jsou doprovázeny kapelou a celý večer se nese ve znamení tance a zpěvu. O přestávkách kapely udělají stárky uprostřed tanečního sálu kruh a za doprovodu harmoniky zpívají lidové písně.[60]

---

[56] Obec Prace v zrcadle dějin a současnosti., pozn. 52, s. 160–162.
[57] Tamtéž, s. 159.
[58] Tamtéž, s. 159.
[59] *Obec Prace* [online]., pozn. 32.
[60] Tamtéž, s. 175.

2 Hláskosloví středomoravské nářeční skupiny

Při zkoumání hlavních nářečních rozdílů mezi jednotlivými nářečními skupinami na území českého jazyka je klíčové se zaměřit na četné rozdíly hláskoslovné, neboť jsou nejvýraznější a objevují se v každém nářečním projevu.[61]

V rámci této kapitoly budou popsány samohlásky a souhlásky typické pro celé území středomoravských nářečí a níže v podkapitole změny samohlásek a souhlásek v rámci jižní středomoravské podskupiny, ve které se nachází vesnice Prace.

2.1 Samohlásky

Milena Šipková uvádí, že „*samostatnost a specifičnost středomoravského nářečí se projevuje především v soustavě samohlásek.*“[62]

Hranice vymezující středomoravská nářečí se odráží ve výskytu střídnic *é*, *ó* za spisovné *í* (*ý*) a *ou* (*strýc*, *mouka*). Střídnice *é* a *ó* se odlišují od českého *ej*, *ou*, východomoravského *ý/í*, *ú* a slezského *y-i*, *u*. Milena Šipková[63] srovnává výskyt střídnic a uvádí, že ve středomoravském nářečí se vyskytuje na jejich místě *é*, *ó*, *stréc*, *zlé pes*, *móka*, v nářečí českých v užším slova smyslu: *strejc*, *zlej pes*, *mouka*, východomoravských *í*, *u*, *strýc/stríc*, *zlý/zlí pes, múka* a ve slezských krátké samohlásky *y*, *u*, *stryk*, *zly pes*, *muka*.

Vnitřní struktura středomoravské nářeční skupiny je založena zejména na variacích v soustavách krátkých vokálů čili se jejich počet liší v jednotlivých částech středomoravského dialektu.[64]

A. Lamprecht uvádí, že k podobě dnešních souborů vokálů přispěla v podstatě změna starého *y* (také *y* < *i*) a původního *u* v nové hlásky *ê, ô,* odlišné od *e, o* původních. Hlásky zůstaly zachovány, vyvíjely se dále, nebo se změny týkaly pouze koncovky.[65]

Jednotlivé podskupiny či typy nářečí se vyznačují souborem pěti vokálů, *i*, *e*, *a*, *o*, *u*, jiné souborem šesti *i*, *e*, *ė*, *a*, *o, u,* kde se fonetické realizace fonému *ė* rozchází ve variace *ê/ə/y*, ale někde soubor obsahuje i sedm členů *i*, *e*, *ê, a, ô, o, u.* Soubor dlouhých vokálů je pětičlenný *í*, *é*, *á*, *ó*, *ú*, tříčlenný *é*, *á*, *ó* či velmi omezeně *í*, *á*, *ú*.[66]

Staré *y* (též *y* < *i*) se zachovalo jako zvláštní foném *ê/ė/ə/y* nebo se stalo *e* (např. *rêba, rėba, reba*). V menší části středomoravských nářečí splynulo s *i*, stejně jako v nářečích

---

[61] BĚLIČ, J., pozn. 1., s. 23.
[62] ŠIPKOVÁ, M., pozn. 21.
[63] Tamtéž
[64] Tamtéž
[65] LAMPRECHT, A., pozn. 13., s. 153.
[66] BĚLIČ, J., pozn. 1., s. 240.

českých v užším slova smyslu. Staré *ý* (i *ý* < *í*) se po celém území vyskytuje *é* (viz výše *stréc*, *zlé pes*). Vokál *é* stojí na místě těžeslabičného *ej* (*ěj*) a *aj*: *dé*, *nédelší*. [67]

Dřívější *u* (také z nosovky *ǫ*) se udrželo po konsonantech tvrdých (např. *dub*). Na menším území splynulo *u* s *o*, nebo je vyslovováno širokým *ô* (např. *dob*/*dôb*). Staré *ú* se na téměř celém území změnilo v *ó* (viz výše *hóser*, *móka*), které se místy vyskytuje i za původní dvojslabičnou skupinu *au*, *aú*. Za *u*, *ú* starší je po měkkých a bývalých měkkých konsonantech zčásti *i, í* (*í*), popř. *ê*/*ė*/*ə*/*e*, *é*.[68]

U starého *e* ke změnám nedošlo a většinou se zachovalo, avšak dlouhé *é* a bývalé dlouhé *ě* se změnilo v *í*/*i* (stejně jako v nářečí českých). Jelikož v nářečí středomoravských došlo k vývoji nového *é* vzniklého z *ý* a z *aj*, *ej*, je výskyt *é* na území četný.[69]

Stejný případ nastává u starého *o*, které zůstalo v nezměněném stavu. Za staré *ó* je *ú*/*u* a taktéž se vyskytuje v nářečí hojně.[70]

Staré *á*, *a* (také a, á z předhistorické nosovky ę) se zachovalo po tvrdých, měkkých i bývalých měkkých konsonantech stejné jako v nářečích českých v užším slova smyslu pouze však v případech nepříznivých podmínek pro přehlásku.

Středomoravským nářečím a nářečním oblastem na Moravě je společná tzv. moravská krátkost.[71] Jan Balhar a Stanislava Kloferová vysvětlují moravskou krátkost jako „*nářeční jev, který je důsledkem vývoje kvantity slovanských samohlásek jako reflexu intonace v první slabice dvojslabičných slov*.“[72] Ve středomoravském dialektu se kvantitativní poměry v zásadě shodují se spisovnou mluvou. Existují však rozdíly, krátká samohláska slovního základu je užita u jednoslabičných substantiv maskulin (*hrach*, *loj*, *mak*, *plač*, *prah*) a dvojslabičných podstatných jmen neuter (*blato*, *leto*, *liko*, *midlo*) a feminin (*skala*, *žaba*, *sila*, *rana*). Odlišnosti v délce nebo krátkosti se následně dotýkají všech tvarů deklinace, např. *z blata*, *s plačem*.[73]

---

[67] BĚLIČ, J., pozn. 1., s. 241.
[68] Tamtéž, s. 241.
[69] Tamtéž, s. 241.
[70] Tamtéž, s. 241.
[71] Jan Balhar, Stanislava Kloferová (2017): MORAVSKÁ KRÁTKOST. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny.
URL: https://www.czechency.org/slovnik/MORAVSKÁ KRÁTKOST
[72] Tamtéž
[73] BĚLIČ, J., pozn. 1., s. 134.

2.2 Souhlásky

„*V soustavě souhlásek a jejím využití nejsou středomoravská nářečí jednotná.*“[74] Různé části nářečního území využívají jiný inventář souhlásek.

Západ území vkládá například protetické *v* před počáteční *o* (*von*, *vokolo*, *vopčas*, *nevobleče*). Centrální středomoravská část vkládá protetické *h* před *u*/*o*, *ǫ*; *a*; *i* (např. *huviďél, huvořime, halmara, hinak*).[75] Na východě středomoravské skupiny se vyskytuje tvrdé *ł*. V západní části středomoravského nářečí a ve všech nářečí českých však tvrdé *l* zaniklo.[76]

Další souhlásky, které budou níže uvedeny, jsou jednotlivým územím středomoravského nářečí veskrze společná.

Použití měkkých souhlásek *ď*, *ť*, *ň* se na území neliší od užití v nářečí českých v užším slova smyslu, avšak na většině území jsou využity na pozicích s původním *ь* (*svaďba, haňba*).[77]

Staré *g* se pravidelně změnilo v *h*, existují však výjimky, ve kterých se udrželo. Jednou z nich je skupina *zg* (např. *zgebnót*). Setkat se se starým *g* je rovněž možné v onomatopoických a expresivních slovech jako *gagotat*, *glgat*. Po druhé a třetí palatalizaci se na území vyskytuje *g‘* ve skupině *dj*.[78]

K tomu se v expresivních významech a v případech podmíněných morfonologickou analogií přidává foném *ʒ*, např. *pajdat – pajʒe*, *ʒingnót* atd. [79]

Foném *ǯ* se zachoval ve skupině *žǯ* i v expresivních výrazech (*ǯgat*, *ǯignót*).[80]

Slabičné *l* a střídnice *lu*/*lô* /*lo*, *ló* (*lú*) za původní ļ, ł se užívají přibližně stejně jako v nářečí českých v užším smyslu. Nicméně, středomoravská nářečí si na rozdíl od většiny českých nářečí v užším slova smyslu ponechala koncové *-l* ve tvaru singuláru maskulin příčestí minulého po samohlásce a shodně se spisovnou češtinou tvoří slabiku (nesļ, vedļ, spadļ).[81]

Ve středomoravském nářečí dochází často k regresivní asimilaci znělosti *sh-* na *zh-*, například ve slovech *zhoda*, *zhodit*, *zhon*, *zhledat se*… Je možné se setkat i se spodobou mezislovní typu: *diď oře*.[82]

---

[74] LAMPRECHT, A., pozn. 13., s. 153.
[75] GOLÁŇOVÁ, H., et al., pozn. 30.
[76] CUŘÍN, František. *Vývoj českého jazyka a dialektologie*. Praha: SPN, 1977, s. 51.
[77] BĚLIČ, J., pozn. 1., s. 240.
[78] Tamtéž, s. 240.
[79] Tamtéž, s. 240.
[80] Tamtéž, s. 240.
[81] Tamtéž, s. 240.
[82] CUŘÍN, F., pozn. 67., s. 181.

Přestože se v důsledku disimilace na většině jazykového území skupení *-ešče*, *-šč* změnilo na *-šť*, *-ešť*, středomoravský dialekt si udržel původní stav.[83] Je možné se proto setkat s živou výslovností: *ščáva*, *ščípat*, *ščesťí*…[84]

2.3 Hláskosloví středomoravské jižní podskupiny

„*V soustavě krátkých samohlásek nebyl vývoj ve všech částech středomoravského území tak jednotný*“[85]. Množství rozdílu mezi nářečí jižní středomoravské skupiny mají v rozličném územním rozsahu stav shodný s českými nářečími v užším slova smyslu, kdežto více na východ se shodují s nářečími východomoravskými.[86]

Jižní podskupina se většinou charakterizuje souborem pěti krátkých samohlásek: *a*, *e*, *i*, *o*, *u*, ve kterém je na místě starého *y*, *u* hláska *e*, *o*, jež se neliší od původního *e*, *o*.

Avšak na severovýchodě území se může kolísavě nacházet i soubor šestičlenný. V severovýchodnějším šestičlenném souboru vokálů se zachovalo rozlišení *e* – *ę* (< *y*), zatímco původní *o* a *o* < *u* se neliší.[87]

„*Zajímavější typ se šesti krátkými samohláskami je na Znojemsku*“[88], zde původní hláska *i* zcela zmizela nebo se redukovala na polosamohlásku *ə* (např. *təcho, kaplčka*).[89]

V horském typu nářečí na Tišnovsku se taktéž vyznačují výrazné změny. Došlo k vyrovnání původního *e* a *e* < *y* (*v nuce* = *v noci*), a také k rozlišení hlásek *o* a *o* < *u*. Z důvodu rozlišení je dnes možné pozorovat změnu pozic hlásek *o* a *u* v jednotlivých slovech: *kopec* = *kupec*, *kupec* = *kopec*).[90]

„*Soustava dlouhých samohlásek není jednotná*.[91]“ Samohlásky dlouhé rozlišujeme na větší části území tři: *é*, *ó*, *á* (se zkráceným *í* > *i*, *ú* > *u*). Přestože jsou na většině území dlouhé samohlásky tři, lze nalézt území s odchylkami. Jedním z nich je Židlochovicko se vzácným typem dvou dlouhých vokálů. Samohlásky *á* a *ó* zde splynuly do hlásky *ą́* (*bodą́* = *budou*). Dalším územím, kde je soustava dlouhých samohlásek rozrůzněna, je úsek horského typu s pěti dlouhými samohláskami: *á*, *é*, *í*, *ó*, *ú*.[92]

---

[83] LAMPRECHT, A., pozn. 13., s. 152.
[84] CUŘÍN, F., pozn. 67., s. 181.
[85] LAMPRECHT, A., pozn. 13., s. 153.
[86] BĚLIČ, J., pozn. 1., s. 247.
[87] LAMPRECHT, A., pozn. 13., s. 154.
[88] Tamtéž, s. 154.
[89] Tamtéž, s. 155.
[90] Tamtéž, s. 155.
[91] Tamtéž, s. 153.
[92] Tamtéž, s. 155.

Co se týče specifických znaků souhláskových, je v jižní podskupině nápadná změna *s*, *š*, *z*, *ž* v *c*, *č*, *ʒ*, *ǯ* po *n*, *ň,* a to zejména v západnější části (např. *žencká*, *jenže*, *Honza)*.[93]

Jak již byl výše zmíněn výskyt protetických hlásek *v* a *h*, v jižní podskupině je hlásky možné v mluvě zaznamenat, protetické *h* je signifikantně využíváno v jádru území.[94]

Pro jižní středomoravskou podskupinu je běžná postupná progresivní asimilace znělosti na předělu slov a před samohlásku: *uš mám*, *tak jinde*, *f autě*.[95]

[93] BĚLIČ, J. pozn. 1., s. 247.
[94] LAMPRECHT, A., pozn. 13, s. 155.
[95] GOLÁŇOVÁ, H., et al., pozn. 30.

2.4 Tvarosloví

„*Velmi bohatě diferenciována jsou naše nářečí po stránce tvaroslovné*.“[96] Tato kapitola se zabývá tvaroslovím středomoravské nářeční skupiny. Všechny tvaroslovné rysy jsou rozděleny dle náležitých slovních druhů. V podkapitole jsou poté vypsané tvaroslovné rysy jižní středomoravské podskupiny.

2.4.1 Podstatná jména

„*V deklinaci substantiv existují mezi dialekty četné rozdíly*.“[97] V historickém vývoji deklinace substantiv došlo za vlivu různých faktorů k nářečnímu rozrůznění. Mezi nejvýraznější faktor patří především rozdíly v důsledku odlišného rodového zařazení substantiv do tvrdých či měkkých typů, a také různá míra sjednocení koncovek.[98] Ve středomoravských nářečích došlo k níže vypsaným změnám.

V nářečních oblastech na Moravě a ve Slezsku došlo po neprovedení přehlásky v *'u/'ú > i/í* na konci slov po měkkých konsonantech (*našu ďižu/ s našó ďižó*) a ve většině středomoravských nářečích (s výjimkou severozápadního okraje) přehlásky *'a* > (*ě* >) *e* k menšímu počtu rozdílů v deklinaci měkkých a tvrdých substantiv než v nářečí českých v užším slova smyslu (*chlapa – muža*, *ženu – ružu*, *k mňestu – k polu*). Po neprovedení přehlásky *'a* > (*ě* >) *e* se kromě toho pevně udrželo původní *-a* ve 2. pádě singuláru maskulin: *z nosa*, *voza* proti č. *z nosu*, *vozu*.[99]

V kontrastu s nářečími českými v užším slova smyslu se substantiva zakončená na *-s*, *-z*, *-l*, a také substantiva typu *host'*, *kořeň*, *loket'*, aj. přiklonila k měkkým deklinačním typům.

Další změna, která v rámci substantiv probíhá je zakončení singuláru mužských jmen typu předseda v 7. pádě koncovkou *-em*, např. *s tatem*, *s Frantem*.

Rovněž u jmen typu předseda je snaha vyrovnat genitiv a akuzativ, místy ve prospěch genitivu: *viďim přecedê/e*, jindy ve prospěch akuzativu: (*v*)*ot předsedô*.[100]

U měkkých substantiv maskulin a neuter dochází k vyrovnání 3. pádu a 6. pádu, pozorovatelné na příkladech: *k nožo*/*srco*, *na nožo*/*srco*.[101]

Neposledně, u všech skloňovacích typů se v 7. pádě plurálu mění koncovka na *-ma*,

---

[96] KELLNER, Adolf, Antonín VAŠEK a Josef SKULINA. *Úvod do dialektologie.*, Praha: SPN, 1954, s. 23.
[97] *Český jazykový atlas*. Academia. ISBN 80-200-0013-5. Dostupné také z: https://ndk.cz/uuid/uuid:fc341040-cec0-11e3-aec3-005056827e52
[98] Tamtéž, s. 46.
[99] ŠIPKOVÁ, M., pozn. 21.
[100] ŠIPKOVÁ, M., pozn. 21
[101] ŠIPKOVÁ, M., pozn. 21.

-ama, např. *s téma hřépkama*, *přet svátkama*, *s ňema/ňima.*[102]

Ve střední části území (zhruba od Litovle po Znojmo) se substantiva vyznačují zakončením *-é* u feminin genitivu plurálu, např. *kozé*, *slzé*, *bódé*, *kočké*.[103]

2.4.2 Přídavná jména

U přídavných jmen ve středomoravské nářečí skupině dochází, na rozdíl od nářeční skupiny české v užším slova smyslu, ke specifickému rozlišení lokálu a instrumentálu u neuter a maskulin tvrdého skloňování v singuláru: *(v)o starím/-im* X *ze starém.*[104]

Dále mají přídavná jména zvláštní tvary pro životnost. Tvrdá adjektiva plurálu mužského rodu životného v nominativu (a rodová zájmena) se liší od tvaru neživotného, ženského a středního, např. *ťí naší staří/ťi naši staři* x *ti/tê naše stari.*[105]

2.4.3 Zájmena

„*K dalším výrazným znakům společným celé středomoravské skupině nebo její převážné části patří zájmena.*“[106]

Územím prostupuje deklinace rodového pronomina *ten* po vzoru měkkého *náš*: *teho* (genitiv), *temu* (dativ), *tem* (lokál). [107]

U zájmen a zájmenných příslovce je následně zřetelná změna v předponě *-ně*, kde dochází k depalatalizaci: *negdo*, *neco*, *nejak, nák.*[108] Tato změna je společná i východomoravským nářečím.

V případě zájmena *já* se ve 3. pádě využívá výlučně jen tvar *mňe.*

2.4.4 Adverbia

Směrové adverbium *kam* se užívá v podobě *gde* (*gde deš*) a to hlavně na východní polovině středomoravských nářečí.[109]

---

[102] GOLÁŇOVÁ, H., et al., pozn. 30.
[103] ŠIPKOVÁ, M., pozn. 21.
[104] BĚLIČ, J. pozn. 1., s. 242.
[105] Tamtéž, s. 242.
[106] Tamtéž, s. 243.
[107] GOLÁŇOVÁ, H., et al., pozn. 30.
[108] BĚLIČ, J. pozn. 1., s. 243.
[109] ŠIPKOVÁ, M., pozn. 21.

2.4.5 Slovesné tvary

Jeden z nejvýraznějších rysů se týká slovesa *být*. Verbum *být* má ve funkci existenciálního slovesa a ve funkci spony tvary 1. os. sg. *su*/*sô*/*so*, např. *sô z Morave/ su z Moravi.*[110] Avšak jako pomocné sloveso v minulém čase se objevuje *být* jako: (šel) *sem*, (šel) *s* // (šel) *si*.[111]

U slovesa *být* také dochází ke změně tvaru v imperativu. Vyskytuje se v podobách *bêď*/*beď*/*biď*…, *bêťte.*[112]

U rozkazovacího způsobu jsou verba 2. osoby singuláru zakončena koncovkami *-i*/*-ê* (*řekňi*, *modli*/*modlê se*), a v případě plurálu 1. a 2. osoby jsou zakončena koncovkami *-ime*, *-ite*/*-êmê, -êtê* (*řekňime*/*řekňimê, modlite*/*modlête se*)[113]

Dalším rysem jsou verba ve 3. osobě množného čísla 4. třídy v přítomném čase zakončena na koncovku - *ijó,* např. *kópijó, domluvijó, musijó.* Verba 5. třídy vykazují taktéž změnu koncovky, změna koncovky *-ajó* je demonstrována na příkladu *ďelajó.*[114]

Charakteristické je rovněž zachovávání pomocného slovesa v 1. osobě singuláru a plurálu i přesto, že je osoba vyjádřena zájmenem, např. *já sem to viďel*, *mê zmê tam přêšlê.*[115]

Proti obecné češtině se zachovává zakončení *-l* v l-ovém typu příčestí maskulin (*on nesl* X *on nes*), viz výše.[116]

Ve středomoravských nářečích se v omezeném rozsahu dochovaly přechodníky přítomné dokonavých i nedokonavých sloves, např. přechodník přítomný singuláru maskulina nedokonavého slovesa *mít*: *maja*/*mněja*.[117]

---

[110] ŠIPKOVÁ, M. pozn. 21.
[111] LAMPRECHT, A., pozn. 13, s. 153.
[112] BĚLIČ, J., pozn. 1., s. 243.
[113] CUŘÍN, F., pozn. 67., s. 243.
[114] GOLÁŇOVÁ, H., et al., pozn. 30.
[115] BĚLIČ, J., pozn. 1., s. 242.
[116] LAMPRECHT, A., pozn. 13, s. 152.
[117] BĚLIČ, J., pozn. 1., s. 243.

2.5 Tvarosloví středomoravské jižní podskupiny

V charakteristice středomoravské skupiny je zmíněno, že dochází k vyrovnávání 2. a 4. pádu u jmen typu předseda, jižní podskupina preferuje vyrovnání ve prospěch 2. pádu: *viděl jsem přecedi*.[118]

Na jihozápadě jižní podskupiny se v genitivu, dativu a lokálu femininum singuláru přídavných jmen a zájmen přidává koncovka na *-í* (*dám to tí malí*).[119]

Nominativ a akuzativ přídavných jmen přivlastňovacích typu bratrův je zakončen na *-j* (*bratruj*/*bratrúj kamarád*).[120]

U zvratného zájmena *si* v příklonné formě se na místě dativního tvaru objevuje tvar akuzativní, např. *sedňite se*. U příklonné formy zájmene *ty* naopak splývá akuzativní tvar s dativním: *viďím ťi*.[121]

Slovesa ve tvaru příčestí minulého jednotného čísla mužského rodu mají před *-l* dlouhý vokál: *bíl*, *vzál*, *šél*, a to zejména v centrální části podskupiny.[122]

Na jihozápadě úseku je možné se setkat s podobami infinitivů *hádět*, *kátět* (proti *házet*, *kácet*) vyrovnané podle dokonavých tvarů *hodit*, *kotit*.[123]

---

[118] LAMPRECHT, A., pozn. 13., s.155.
[119] Tamtéž, s. 155.
[120] GOLÁŇOVÁ, H., et al., pozn. 30.
[121] ŠIPKOVÁ, M., pozn. 21.
[122] Tamtéž
[123] Tamtéž

3 Lexikální stránka středomoravského nářečí

V rámci této kapitoly bude stručně shrnuta lexikální stránka nářečí. Doposud se práce zabývala výhradně středomoravskou nářeční skupinou, v této kapitole bude primární snaha ve vymezení slovní zásoby téhož území a nejblíž obci Prace, avšak vypsaná slovní zásoba se může využívat v rámci celého moravského regionu. Objevit se mohou i slova zasažená tvaroslovnými i hláskoslovnými změnami.

Slovník nářečí českého jazyka uvádí, že význam záznamu sběru lexika nářečí tkví v tom, že: „*lexikografické zachycení a zpracování nářeční slovní zásoby patří k akutním a nejpotřebnějším akcím bohemistiky na poli uchování našeho kulturního dědictví…*“[124]

Lexikální stránka nářečí se zaznamenává do publikací lexikografických či jako součást nářečních monografií. V rámci kapitoly vycházíme z publikací rozličných autorů i různého stáří publikací. Množství publikací zabývající se lexikem dialektů je poměrně omezené, neboť „*sběr materiálu pro všechny typy nářečních slovníků je velmi pracný a trvá desetiletí.*“[125]

K záznamu jednotlivých výrazů bylo využito několika dostupných zdrojů. Obohacujícím zdrojem jsou díla Františka Bartoše zabývající se moravskou oblastí. *Dialektologie moravská*[126] byla vydaná ve dvou dílech v letech 1886 a 1895. První díl se zabývá nářečím slovenským a lašským spolu s jejich různořečím a v posledních oddílech je pozornost věnovaná slovníku abecednímu a slovníku věcnému. Nářečí hanáckým a českým se věnuje díl druhý. V závěru vymezuje Bartoš slovník abecední a rozšiřuje slovník věcný.

Po dokončení Dialektologie moravské sbíral František Bartoš nadále látku dialektickou a zejména slovníkovou. Z příspěvků přispěvatelů, z tištěných zpráv, ze sbírek lidových písní a pohádek moravských a z povídek o sobě vydaných sestavil a roku 1906 vydal *Dialektický slovník moravský*[127], který obsahuje abecední a věcný seznam. Ve slovníku vymezuje bližší nářeční oblast, ve které byla slova zachycena, nicméně Bartoš v předmluvě slovníku sám píše: „*kde které slovo bylo zapsáno, odtud se také uvádí. Tím není řečeno, že by se nevyskytovalo také v jiných končinách Moravy a Slezska, leckteré i v Čechách.*“[128]

Rovněž práce Stanislavy Kloferové a Mileny Šipkové (eds) *Život ve slovech, slova v životě*[129] přinesla nový pohled na lexikální stránku nářečí. Představuje lexika, „*která v sobě*

---

[124] *Slovník nářečí českého jazyka* [online]. Brno: dialektologické oddělení Ústavu pro jazyk český AV ČR, v. v. i. Dostupné z: http://sncj.ujc.cas.cz

[125] SOCHOVÁ, Zdeňka. Nářeční lexikografie. In: BLATNÁ, Renata a František ČERMÁK. *Manuál lexikografie*. Jinočany: H & H, 1995, s. 256. ISBN 80-85787-23-7.

[126] BARTOŠ, F., pozn. 17.

[127] BARTOŠ, František. *Dialektický slovník moravský*. Praha 1906.

[128] Tamtéž., s. 2.

[129] KLOFEROVÁ, S. – ŠIPKOVÁ, M. (eds): Život ve slovech, slova v životě. *Procházka labyrintem českých nářečí*. Praha: NLN, 2018. 210 s. ISBN 978-80-7422-657-1.

nesou odraz dávné historie a vypovídají o tom, jak lidé dříve žili, jak uvažovali, jak pociťovali, prožívali a vůbec vnímali svět okolo sebe.“[130] Obsahem je 33 příspěvků řazených do větších celků věcněvýznamových souvislostí (např. nemoci, léčitelství, domácnost…).

V úvodu se dotýkají problematiky zániku nářečí, které probíhá již od 18. století zrušením nevolnictví, později světovými válkami, prvorepublikovým přetrháním vazeb soukromého zemědělství, politickými proměnami či dostupností školského vzdělávání a vysokou migrací obyvatel. Konstatují, že na Moravě a ve Slezsku jsou tradiční nářeční znaky zachovány ve vyšší míře než v Čechách, a to zpravidla u starší generace.[131]

Nářeční slovní zásoba podléhá proměnám, a jak již bylo zmíněno, je složkou jazyka, která bezprostředně reaguje na změny ve společnosti. Zaniklé výrazy mohou být nahrazeny novými výrazy spisovného jazyka, nebo zanikají bez náhrady. „*Vývoj nářeční slovní zásoby není rovnoměrný, nářeční lexikum nezaniká jako celek.*“[132]

Pohyb ve slovní zásobě sledovali i autoři v prvních třech dílech *Českého jazykového atlasu*[133]. ČJA je práce dialektologického kolektivu Ústavu pro jazyk český AV ČR v Praze a v Brně. Pod vedením Jana Balhara (do třetího dílu v kooperaci s Pavlem Jančákem) vzniklo v rozmezí let 1992–2005 pět dílů. V roce 2011 byl atlas doplněn o *Dodatky*[134]. Nářeční materiál byl získán terénními výzkumy v 60. a 70. letech 20. století většinou ve venkovských obcích, a i městech na základě *Dotazníku pro výzkum českých nářečí*.[135] Jazykový materiál do ČJA byl získáván od nejstarší, popř. střední generace, ale také od nejmladší generace.

Výsledky ukázaly, že lidé dialekt znají, jsou schopni ho aktivně v jisté míře používat, avšak mohou být diglosní (tj. v závislosti na situaci dokážou nářeční mluvu upozaďovat ve prospěch vyjadřování nenářečního).[136]

Z uvedených publikací byla vybrána slova a následně rozdělena do podkapitol pojmenovaných podle okruhů uvedených v dotaznících použitých při sestavovaní *Českého jazykového atlasu*. Ze stejných okruhů jsou v praktické části sestaveny otázky, které měly napomoci s rozvinutím konverzace při dialozích s respondenty. Jednotlivé výrazy jsou vybrány nahodile s ohledem na představu, že by se mohly objevit v mluvě jednotlivých respondentů.

---

[130] KLOFEROVÁ, S. – ŠIPKOVÁ, M. (eds), pozn. 123.
[131] KLOFEROVÁ, S. – ŠIPKOVÁ, M. (eds), pozn. 123., s. 8–9.
[132] BALHAR, J.: *Vývoj nářeční slovní zásoby, zvláště zemědělské terminologie*. Naše řeč, 1994, roč. 77, č. 5, s. 246-251.
[133] BALHAR, J. a kol. *Český jazykový atlas I-V*. Praha: Academia. 1992–2005.
[134] BALHAR, J. a kol. *Český jazykový atlas. Dodatky*. Praha: Academia, 1992–2005.
[135] BALHAR, J. a kol. *Český jazykový atlas I–V*. Praha: Academia, 1992-2005.
[136] KLOFEROVÁ, S. – ŠIPKOVÁ, M. (eds), pozn. 129., s. 11.

3.1 Místní a domácí prostředí

černý maso (uzené), dědina (vesnice), dvóošník (hrnec o dvou uchách na mléko), hejbadlo (droždí), knedle (knedlík), koblih (kobliha), krbálovat řepu (nožem vykrajovati prostředek, až zbude krbál), kysat (kynout), liják (silný déšť), nádrabelí (nábytek), oharek (okurka), pajzať (škaredě krájeti), pecen (bochník chleba), postřepek (vejce bez skořápky), putra (přeškvařené máslo), rožnout (rozsvítit), solnička (slánka), strouček (stroužek), je škaredě (je ošklivé počasí), trnky (povidla), tvarůžky (vyzrálý sýr), vařejka (vařečka).

3.2 Hospodářství

čona, čona! (volání na prase), grunt (hospodářská usedlost), kačena (kachna), káčer (kačer), koryto (žlab pro krávy), kotkodákat (kdákat), kozél (kozel), kukirihá (*kohout* kokrhá), maštal (stáj pro koně), morák (krocan), morka (krůta), obručník (dřevěná nádoba na míchání sečky pro koně), rožnout (rozsvítit), shřebná (březí *kobyla*), slípka (slepice), stihle (otěže), tihy! (nalevo! – *povel pro potah*), tragač (trakař), vije! (jeď! – *povel pro potah*).

3.3 Zemědělská práce

cepíc (cep), deska (odhrnovačka), dolina (údolí), hůlka (držák cepu), chystat trávu (trhati na poli), jablouško (brambor), kopčák (rádlo), krtica (krtek), muzikanti (neposečená stébla za sekáčkem), nádłatka (přidaná horní deska k deskovému vozu), nátaha (těžká práce), opadlina (opadlé nedozrálé ovoce), pelísať se (vlnění, např. obilí), peltna (žlíbek mezi dvěma řádky brambor), rapěnka (druh drobné, bílé řepy), shrabky (shrabané zbytky obilí na strništi), strnisko (strniště), svorka (svorník cepu), turkyň (kukuřice).

3.4 Příroda

dyně (dýně), greft (hráz u rybníka), haluza (větev), huba (houba), chebz (keř černého bezu), chebzíček (šeřík), jetelina (jetel), kadlátka (švestka), kałuha (kaluže), malterna (moruše), péček (špaček), pumpeliška (pampeliška), slunko (slunce), splaz (plaz), srstka (angrešt), sršňák (sršeň), suchár (suchý strom), verunka (slunéčko sedmitečné).

3.5 Člověk

(h)řbet (záda), čkavka (škytavka), féfra (parádnice), gatě (kalhoty), gláňa (ruka), chudý (hubený), kalupírka (tuberkulóza s rychlým průběhem), kolitý (povídavý), loubat (líbat), markotný (smutný), mľsponda (mlsný člověk), nakýřený (podnapilý), neht (nehet), osýpky (spalničky), plesnivé (šedé *vlasy*), pomaly (pomalu), shnilý (líný *člověk*), zhlídat (mračit se), žížlávý (hbitý do práce).

3.6 Život člověka

babka (*porodní* bába), boháľ (boháč), bžunkat (nemuknout), caheł (oslovení člověka, kdo je ve hře/jídle poslední), casnucha (rváč), droužka (družička), dvíčata (dvojčata), hauzírník (podomní prodejce), huslař (houslař), kmotřenka (kmotra), společník (soused), stařeček (dědeček), stařenka (babička), škára (stará ženská), zdavky (svatební obřad), zmrhałka (svobodná matka).

3.7 Společenský život

cibéba (druh velkých rozinek s jádry), coufavá (hanácký tanec), hody (posvícení), křížalky (usušená jablka), maškarádi (masopustní průvod), mrskút (pomlázka – zvyk), nádivka (velikonoční pečivo), Ostatky (konec masopustu), pohodky (doslavení hodů následující neděli), stárek (při Masopustu zvolený pořadatel zábav a slavností), stárka (svobodná dívka zvolena stárkem), Velkonoce (Velikonoce), zvanec (koláče s přáním a pozváním na hody, posílané mezi sousedy), žila (pomlázka – svazek prutů).

Praktická část

Praktická část se bude zabývat současným stavem jihomoravského nářečí ve vesnici Prace. V rámci praktické části bylo provedeno výzkumné šetření a rozhovory s respondenty z vesnice. Podle využitých nářečních jevů v mluvené řeči respondentů různých věkových kategorií bude vyhodnocen závěr, ve kterém bude zvýrazněna míra užití hláskoslovných, tvaroslovných a lexikálních rysů z teoretické části.

4 Metoda a cíl sběru nářečního materiálu

Teoretická část se soustředila na rysy hláskoslovné, tvaroslovné a lexikální, příznačné pro středomoravskou nářeční skupinu a konkrétně jižní podskupinu středomoravské nářeční skupiny. Rysy z těchto oblastí se snažíme nalézt v autentické mluvě respondentů a zhodnotit celkový stav.

Výzkum v terénu neboli explorace[137], byl proveden přímou přítomností autorky práce ve dvou termínech v roce 2023 ve vesnici Prace. Během svého působení měla autorka čas na osobní rozhovor mimo záznam a na nahrávaný dialog. Právě díky bližšímu seznámení a nenahrávanému dialogu ztratila většina respondentů zábrany a v následném nahrávaném rozhovoru byla otevřenější, dokonce sama jevila zájem rozvíjet konverzaci. Zároveň ztratila sebekontrolu nad spisovným vyjadřováním a nesoustředila se na přednes. Atmosféra během sběru nahrávek byla uvolněná, velmi poklidná a nesla se v přátelském duchu.

K výzkumu bylo osloveno dvacet respondentů různého věku bez ohledu na pohlaví. Ti byli následně rozděleni do kategorií: 20–30, 30–45, 45–60 a 60 a výše. Při výběru respondentů byl kladen požadavek na to, aby ve vesnici žili od malička a aby jejich rodiče pocházeli z vesnice Prace či z blízkého okolí, spadající do stejné nářeční podskupiny.

Autorka práce byla v kontaktu s jednou místní rodinou a později s obecním úřadem v Praci, kteří pomohli s oslovením a sezváním respondentů. Nejprve byl při výběru respondentů kladen požadavek, aby žil respondent ve vesnici celý život nebo aby alespoň jeden z jeho rodičů pocházel z vesnice, kritérium původu rodičů muselo být však změněno i na okolní vesnice (udržovaný radius 10–15 km) pro nedostatek možných adeptů. Starosta vesnice později vysvětlil, že vesnice je velmi žádané místo k bydlení a díky dostupnosti blízkého Brna tvoří už polovinu obyvatel přistěhovalí občané.

---

[137] BOGOCZOVÁ, Irena a Ostravská univerzita. *Textová opora ke studiu mluveného českého jazyka a dialektologie*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2009. ISBN 978-80-7368-649-9.

Respondentům byl představen záměr práce a průběh výzkumu. Nejdůležitější bylo vysvětlení formy rozhovoru, kdy nezáleží na obsahovém předání informací, nýbrž na potřebě nekontrolované, autentické mluvy.

Respondenti jsou označováni anonymně (písmenem a dolním číslem indexu). Pro sběr informací poskytli věk, rok a místo narození, trvalé bydliště (s přihlédnutím na přechodná i předchozí bydliště v délce přes jeden rok), místo původu rodičů, nejvyšší stupeň dosaženého vzdělání (popř. zaměření studií), současnou pracovní pozici a koníčky, které by mohly mluvu ovlivnit. Již při uvádění těchto stavových informací bylo možné pozorovat v mluvě některé nářeční jevy.

Po získání stavových informací přešli respondenti k zodpovídání otázek sestavených podle *Dotazníku pro výzkum českých nářečí*[138] součástí dodatku k Českému jazykovému atlasu, části A – okruhu věcněvýznamovému. Dotazník ČJA je koncipován tak, aby poskytl „*všestranné a prohloubené pohledy na současné zeměpisné rozrůznění českého jazykového území*“ [139], tatáž snaha je v práci mířena k hlubšímu pohledu na rozrůznění ve středomoravské nářeční skupině.

Kategorie byly: I. Místní a domácí prostředí; II. Hospodářství; III. Zemědělská práce; IV. Příroda; V. Člověk; VI. Život člověka; VII. Společenský život. Otázky vytvořené z daných kategorií zněly:

1. Na fotkách z vesnických akcí je možné pozorovat tradiční kroje, vlastníte nějaký? Pečete nebo vaříte tradiční moravská jídla?
2. Chováte domácí zvířata či dobytek?
3. Blíží se jaro a období sázení, pěstujete něco? Máte pozemek/pole, na kterém můžete pěstovat? Máte zkušenost s prací na poli?
4. Jaká místa v přírodě se dají v okolí vesnice navštívit? Jaká byste doporučil? Kam sám chodíte?
5. Ve vesnici se nachází i kostel Povýšení svatého Kříže, jste věřící? Navštěvujete kostel pravidelně? Jaká setkání se v kostele pořádají?
6. Máte v okolí rodinu? Setkáváte se pravidelně? Dodržujete nějaké rodinné tradice?
7. Jaké společenské akce a události jsou ve vesnici Prace pořádány? Podílíte se na jejich organizaci? Jaká je vaše nejoblíbenější?

Koordinátorka (tj. autorka práce) následně pokládala podotázky, které podpořily spontánnost mluveného projevu respondentů. Otázky nebyly vždy zodpovězeny, např.

---

[138] BALHAR, Jan. *Český jazykový atlas*. Praha: Academia, 2011. sv. dodatky. ISBN 80-200-0013-5.
[139] Tamtéž, s. 10.

respondent D_5 nepustil koordinátorku ke slovu[140]. Také respondent B_3 na otázky nebral takový zřetel, jelikož jeho druhou prací je šití krojů a o samotném procesu hovořil se silným nadšením a nebyla potřeba konverzaci rozvíjet.

Zdrženlivějšími respondenty byli C_4 a D_4, kteří na otázky odpovídali stroze, sami nerozvíjeli konverzaci. Autorka práce musela konverzaci vést a ptát se na velké množství podotázek, aby od respondentů získala dostatek materiálu k analýze.

Komplikovaná situace nastala u respondenta C_5, na kterého jsou kladeny pracovní požadavky na spisovnou mluvu. Respondent C_5 si mluvu zprvu kontroloval, avšak později se na řeč tolik nesoustředil a byly v jeho mluvě zaznamenány některé nářeční jevy.

Po rozhovoru s každým jednotlivým respondentem byl sesbíraný materiál nadále rozebrán. Každý záznam mluvy respondenta se pohyboval v délce 20–30 minut. Zkoumány byly pasáže, ve kterých se objevily nářeční jevy.

Jednotlivé jevy jsou přepsány fonetickou transkripcí dle pravidel, které uvádí Arnošt Lamprecht v publikaci *České nářeční texty*[141], pravidla byla přizpůsobena potřebám práce. Zavedeny jsou zvláštní grafémy *ʒ*, *ǯ* jako znělé varianty k hláskám *c*, *č*. Také otevřené významotvorné samohlásky *o*, *e* jsou označovány znakem ^ nad písmenem (*ô, ê)*, nikoli pod ním.[142] Lexikum, které bylo zaznamenáno u jednotlivých respondentů fonetické transkripci nepodléhá.

Výsledky jednotlivých jevů v mluvě byly zvýrazněny u každého z respondentů a v závěrečné kapitole jsou komparovány a vyvozeny závěry, které by mohly naznačovat aktuální tendence, které se v užívání jevů v daném nářečí projevují.

Cílem autorky bylo zjistit aktuální stav nářečí, výskyt či nevýskyt jevů v mluvě obyvatel vesnice Prace. Autorka rovněž poznamenává, že některé jevy jsou shodné s obecnou češtinou, proto není možné jednoznačně rozhodnout (úžení *é* > *í*; koncovka *-ma* v instrumentálu plurálu; krácení kmenotvorného sufixu *-í* – např. *chodim*, *menšim*).

Mnoho respondentů projevilo zájem o zaslání výsledků výzkumu a finální podoby práce se zájmem dozvědět se více o své nářeční mluvě.

---

[140] Koordinátorka projev respondenta nezastavovala, nechala ho volně mluvit.
[141] LAMPRECHT, A., pozn. 13.
[142] Tamtéž, s. 7–9.

5 Analýza rozhovorů s respondenty

5.1 Věková skupina (20–30)

5.1.1 Respondent A_1

Respondentka A_1 se narodila roku 1996 v Brně. Matka respondentky žila do tří let v 9 km vzdálené obce Sivice, poté se přestěhovala do Prace. Otec respondentky pochází z Nového Města nad Metují, odkud se v 15 letech odstěhoval za matkou respondentky do Prace. Respondentka žije ve vesnici od narození. Na základní školu chodila do Šlapanic a posléze pokračovala studiem na Střední zdravotnické škole Evangelické akademie v Brně, obor ošetřovatel. Vystudovanému oboru se věnuje. Momentálně je však na mateřské dovolené se synem. Ve volném čase pomáhá s organizací akcí a událostí obce, rovněž je členkou ženské skupiny Pratecké baby.

V projevu respondentky je občasně zaznamenáno úžení *é* v *í* (např. *su na mateřskí dovolení, kafe s mlíkem*, *polífka s kapáňím*) a objevuje se i následná krátkost v koncovce adjektiva složeného skloňování (*pro zdravotňe posťiženi)*.

V projevu respondentky A_1 se vyskytovaly nářeční jevy zejména ve tvarosloví. Užito bylo i koncovky *-ama* u substantiv instrumentálu plurálu (*s dúchotcema*, *s lidma*), která je shodná s obecnou češtinou.
V projevu respondentky jsou zachycena verba 3. osoby plurálu 4. třídy zakončena na *-ijó* (*chodijó*). Sloveso být je ve funkci spony občasně v tvaru *su* (*já su kŕťená*).

Lexikální prvky byly zachyceny v mluvě respondentky A_1 pouze v okruhu společenského života – *stárek*, *mrskút*, *mája*.

5.1.2 Respondentka A_2

Respondentka A_2 se narodila roku 1997 v Brně. Matka pochází z Brna a otec z obce Prace. Respondentka žije ve vesnici od narození. Za vzděláním dojížděla do nedalekého Brna, kde absolvovala základní (ZŠ Křídlovická), střední (SŠ Kotlářská) i vysokou školu. Po získání vysokoškolského titulu na Mendelově univerzitě v oboru agrobyznys začala pracovat na pozici účetní v okolí bydliště. Mezi koníčky respondentky patří fotografování a četba. Vesnických událostí se účastní pouze v malé míře a pro návštěvu společenských událostí volí spíše Brno.

V řeči respondentky A_2 se neobjevilo mnoho středomoravských nářečních jevů, přičemž některé byly shodné s obecnou češtinou. Pouze jednou bylo sledováno vložení protetického *v* (*zavřu vokno*). Zaznamenáno bylo v malé míře krácení samohlásek (*á* > *a*) , a to zejména

v základu slov a na začátku slov, např. *přijela mi kamoška; dam si tihle…beleše s makem*. U příkladů *je to takoví matoucí*, *to je poviním místem k náfšťěvě* je možné demonstrovat stahování *é* v *í*.

Po neprovedení přehlásky *'a* v *'e* jsou pozorovatelné rozdíly v měkkých deklinacích: *z kopca – do kopca*.

Sloveso *být* je několikrát ve funkci spony užito ve tvaru *su* – např. *na to nejsu zviklá.*

Pozorovatelné bylo použití nářečního lexika – *dědina*, *lapačka*, *beleše*.

5.1.3 Respondent A_3

Respondentka A_3 se narodila v roce 2000 v Brně. Matka je původem z Brna, zatímco otec pochází z vesnice Prace. Respondentka žila v obci Prace do věku 19 let, do doby, než splnila maturitní zkoušku na brněnském gymnáziu. Během studia pracovala brigádně v restauraci v Brně na pozici servírka. Po ukončení studia na gymnáziu se rozhodla ve svém studiu pokračovat na vysoké škole v Kodani. Nyní v Kodani žije a věnuje se studiu oboru business, jehož výuka probíhá v anglickém jazyce. Anglický jazyk respondentku obklopuje každodenně a má spojitost i s jejími koníčky, kterými je četba (anglických knih) a výuka jazyků.

Respondentka navštěvuje rodnou vesnici pouze párkrát do roka a s dialektem či českým jazykem není v blízkém kontaktu. Když se dostane do kontaktu s českým jazykem, komunikuje převážně s rodinou žijící ve vesnici Prace a také s lidmi z blízkého okolí. Pro výzkum byla vybrána proto, aby bylo možné pozorovat, zda je mluvou svého okolí ovlivněna a jaké nářeční jevy se u ní objevují.

Respondentka A_3 je pobytem v cizí zemi velmi ovlivněna a během rozhovoru docházelo k občasnému přerušení plynulé řeči, protože respondentka A_3 přemýšlela nad formulací věty či překladu slov do českého jazyka. Přestože je již v řeči respondentky těžké nalézt jevy středomoravského nářečí, je zřídka zaznamenáváno krácení *á* > *a* i *í* > *i* většinou v základu slova, např. *činský jazik*, *mama, musim, jezdim*. Také bylo zachyceno několik případů se stahováním *é* v *í* (např. *něco dobrího k jídlu*, *kvůli zpožďenímu letu, svím uvážení, nároční studium*).

Jednou bylo sloveso *být* ve funkci spony užito jako *su* (*já uš su plná*).

Slovní zásoba středomoravského nářečí byla zachycena v okruhu společenského života, např. *stárka*, *Ostatky*, a následně některá slova obecně moravská: *dědina*, *šalina*.

5.1.4 Respondent A_4

Respondent A_4 se narodil roku 2001 v Brně. Oba rodiče respondenta pocházeli z vesnice Prace. Rodiče respondenta se v jeho 11 letech rozvedli a otec se přestěhoval do Prahy, matka ve vesnici zůstala. Respondent měl proto dvě bydliště, mezi kterými často přejížděl. Na základní školu docházel do Prace, odkud do 5. třídy přešel na základní školu do Šlapanic. Pro následné studium zvolil gymnázium v Brně. Nyní studuje speciální pedagogiku na Univerzitě Karlově v Praze, kam se po maturitě odstěhoval. Nadále často cestuje mezi obcí Prace a Prahou, na návštěvy rodičů. Mezi jeho koníčky patří atletika, kvůli které se účastní soutěží po celé Evropě. Respondent A_4 každodenně využívá anglický jazyk (sleduje anglické filmy a čte anglické knihy). Jako přivýdělek doučuje studenty základních a středních škol angličtinu a němčinu.

Respondent A_4 v řeči používal vysokou míru anglicismů[143] (*sorry*, *budget*, *trip*). Rysy středomoravského nářečí je u respondenta A_4 těžké dohledat. Zřídka bylo zaznamenáno krátké *i* a *u*, ke kterým došlo krácením *í* > *i*, *ú* > *u* (*pili sme vino*, *no a platili sme napul*).

U respondenta A_4 je možné pozorovat vliv obecné a spisovné češtiny. V singuláru příčestí minulého někdy vyslovuje koncové *-l*, poté v několika dalších případech jej nevyslovuje, např: *No, nesl mi to kafe a viděl bordel na zemi*. (…) *No, on jed rukama a hrozně u toho mlaskal*. U výše zmíněného příkladu lze pozorovat dlouhou samohlásku před koncovým *-l* v příčestí minulém, tento jev je příznačný středomoravskému nářečí.

Respondent A_4 využil občasně i koncovku *-ama* v sedmém pádě plurálu (např. *mezi univerzitama*, *fšema, třema vlakama*).

U respondenta A_4 se nevyskytl žádný lexikální prvek středomoravského nářečí. I pro očekávaný moravský výraz *šalina* použil spisovnou variantu *tramvaj*.

5.1.5 Respondentka A_5

Respondentka A_5 se narodila roku 2001 v Brně. Otec respondentky pocházel z vesnice Prace a matka pocházela ze Šlapanic. Do čtvrté třídy docházela respondentka na základní školu v Prace a poté přešla do Šlapanic. Pro studium střední školy si vybrala gymnázium v Brně a pokračovala se studiem na vysoké škole s ekonomickým zaměřením na hospodářskou politiku. Do školy každodenně dojíždí a ve vesnici Prace žije od narození. Koníčkem respondentky je muzika a hra na hudební nástroje, avšak kvůli časovým

[143] Anglicismus je jazykový prostředek převzatý z anglického jazyka či po vzoru anglického jazyka vytvořený. (BOZDĚCHOVÁ, I., *Anglicismy v českém lexiku*., CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny., 2017.)

možnostem nemá tolik prostoru se realizovat v obecních skupinách, proto si, jak sama uvádí, „hraje doma pro radost“.

Respondentka A_5 krátí samohlásky *á* (*á* > *a*), a *í* (*í* > *i*), většinou v základu slov (*mama*, *kamaradkama*, *vino*). Několikrát bylo zaznamenáno úžení *é* v *í*, např. *dílka*, *ve svím*, *do nedalekího, přeplnění vlaky*.

Podstatná jména měkkého skloňování mají deklinační odlišné koncovky od standardních, je tomu tak z důvodu neprovedení přehlásky '*a* v '*e* (*do pola*).
Substantiva instrumentálu plurálu jsou zakončena koncovkou *-ama*, např. ve slovech: *s tema, vlakama*, *kamaradkama*, *spolužákama.*

U respondentky A_5 se nevyskytlo mnoho lexikálních prvků, objevily se zejména ve spojitosti s kategorií společenského života – *Ostatky*, *stárka,* a také z okruhu domácího prostředí a přírody – *dolina*, *dědina*.

5.2 Věková skupina (30–45)

5.2.1 Respondentka B_1

Respondentka B_1 se narodila roku 1987 v Brně. Oba rodiče pocházeli z vesnice Prace. Respondentka v Praci absolvovala první čtyři třídy základní školy, do 5. třídy přešla do Kobylnice a na druhý stupeň do Šlapanic. Pro studium střední školy si vybrala gymnázium v Brně, poté na brněnské univerzitě dostudovala obor psychologie a sociální práce. Po studiích byla na mateřské dovolené s dcerami. V nejbližší době ji čeká nová pracovní pozice: asistent pedagoga. Respondentka i její rodina jsou hudebně nadaní a hudba je nedílnou součástí jejího života, jak sama respondentka uvedla, nejradši má moravské lidové písně. V obci Prace vede volnočasové, nejen hudebně zaměřené, setkávání Schola a Scholička.

U respondentky B1 je možné slyšet krátkou výslovnost krátkých vokálů *a*, *i* a *u*, vzniklé krácením *á* > *a*, *ú* > *u*, např. *mame*, *vubec*, *pul roku*.

Kolísavě se mění skupina *šť* na *šč*, kdy je v některých slovech užita skupina *šť* a v jiných skupina *šč*, například u slov *dáš si ščávu*, *ešťe*.

Zájmeno *ona* používá respondentka v instrumentálu singuláru tvar (*s*) *ňou*.

U příkladu *manžela lanařijó* lze pozorovat zakončení *-ijó*, které se ve středomoravských nářečí užívá ve 3.osobě sloves 4. třídy.

Lexikální stránka moravských nářečí se uplatňuje v okruhu místní a domácí prostředí: *pečeňátka* (sobotní bezmasé jídlo, pečené brambory), *dědina,* a v okruhu společenský život: *Ostatky*, *mája*.

5.2.2 Respondentka B_2

Respondentka B_2 se narodila roku 1987 v Brně. Matka i otec respondentky pocházeli z vesnice Prace. Respondentka chodila do 4. třídy na základní školu v Praci, poté přešla na základní školu do Šlapanic. Na Střední škole Charbulova v Brně získala maturitu v oboru hotelnictví/turismus. Momentálně pracuje jako referentka na obecním úřadě v Praci. Nejen z pracovní povinnosti, nýbrž i z osobního zájmu se podílí na organizaci akcí a událostí pořádaných obcí.

U respondentky B_2 je možné pozorovat silné užití nářečních jevů. Je to přisuzováno každodennímu kontaktu s místními občany na obecním úřadu. Sama respondentka uvedla, že na úřad dochází spíše senioři a starší občané vesnice, protože mladší občané vyřizují správní záležitosti přes internet.

Nápadná je moravská krátkost, a to zejména hlásky *a* (*á* > *a*), např. *kamoška*, *za nama*, *tahne turisti*, *mama na pļné úvazek*. Pozorujeme i změnu *ý* > *ej* > *é* (*na pļné úvazek*, *jezdíme*

na hodňe véletů). Monoftongizace *ou* (vzniklé diftongizací z *ú*) na *ó* se objevuje pouze v několika slovech (*rostó*, *kósek*). Když byla respondentky položena otázka ohledně tradičních rodinných pokrmů, bylo pozorováno úžení *é* v *í* v základu slov *polífka, opíkání*. Očekávaná lexika z oblasti místních pokrmů však nebyla využita. Častěji se stahování *é* v *í* projevilo v koncovkách adjektiv, např. *dalekího okolí*, *ňejakí oslavi*, *Slafkofskího bojišťe, nic dobrího*.

Respondentka B_2 výrazně používá protetické *v* (*vona*, *vod malinka*, *vobčané*, *von*), avšak protetické *h* zaznamenáno nebylo.

Z morfologických jevů je pozorováno zakončení *-ijó* u sloves ve 3. osobě 4. třídy plurálu, např. *dceri nosijó kroje, musijó bít nastrojeňí*. Jako jediný respondent použila respondentka B_2 nářeční tvar infinitivu *mít* (*sin bude mňet*).

U substantiv v sedmém pádě množného čísla použila respondentka koncovky *-ama*, *-ema* (*s gaťama*, *s mislifcema, s ďetma*).

Osobní zájmeno *ona* je v akuzativu singuláru zachováno v původním tvaru bez obměny (*ju lapnou, to ju nechitlo)*. V instrumentálu je následně zájmeno *ona* zachováno ve formě, která podlehla diftongizaci (*s ňou*).

Lexikální prvky byly stejně jako u většiny respondentů zachyceny z okruhu společenských událostí – *Ostatky*, *mrskút*, *mája* a z okruhu domácí prostředí – *dědina*, a v rámci vyprávění o mysliveckém oděvu slovo *gatě*.

5.2.3 Respondent B_3

Respondent B_3 se narodil roku 1989 ve Vyškově matce z Vážan nad Litavou a otci z Prace. Do čtvrté třídy navštěvoval základní školu v Praci, odkud přešel do páté třídy a na druhý stupeň do Šlapanic. Studium zakončil na střední škole ve Slavkově u Brna v oboru hotelnictví. Nyní pracuje jako technik dopravního značení, ale s vesnicí i regionem je spojen zejména kvůli své druhé práci, kterou je výroba, šití a vyšívání krojů. Již od malička pozoroval kroje na slavnostech obce a postupem let s jejich výrobou sám začal. Nyní se řemeslu věnuje téměř 20 let. Pro občany ušil a zkompletoval několik krojů selského typu a novodobějšího sokolského typu, které půjčuje na slavnostní akce. Výrobou krojů se zabývá v celém moravském regionu a v oblasti má bohaté zkušenosti i znalosti. O původních

podobách krojů se dozvídá z práce PhDr. Miroslavy Ludvíkové, CSc.[144], z kronik obcí nebo po vzoru krojů původních, zachovaných v rodinách.

Rozhovor s respondentem se připravených otázek týkal pouze okrajově, místo toho podrobně představil proces výroby a kompletaci kroje.

Vzhledem ke koníčku a lidové tradici respondenta B_3 byla očekávána vysoká míra užití nářečních jevů. Očekávání se naplnilo a v řeči respondenta je zaznamenáno více jevů než v mluvě ostatních respondentů ze stejné věkové skupiny.

Některé samohlásky v základu slov jsou vyslovovány krátce, podléhají krácení *í* v *i*, *é* v *e* a *ú* v *u,* např. *lesni cesta*, *leta*, *vubec*, *muj*, *uplňe*. Změna *ú* > *ou* > *ó* byla zaznamenána ve slovech *kósek*, *kópim*. V menší míře bylo zaznamenáno vkládání protetického *v* před *o* (*vodložili*, *vono*), avšak protetické *h* u respondenta nebylo zaregistrováno. Respondent B_3 na začátku konverzace použil u slovesa *ščouchá* skupinu hlásek *šč*. Později už používal výhradně skupinu *šť*, ale jelikož se v dalších slovech vyskytovala skupina *šť* pouze ve slovech *ješťe*, *ešťe*, může být respondent ovlivněn frekvencí jejich používání v obecné či spisovné češtině.

Zachycena byla koncovka *-em* v instrumentálu: *s taťkem*, koncovka *-em* se využívá u substantiv v instrumentálu vzoru předseda. Rovněž jsou nalezeny rozdíly v koncovkách deklinace, a to nejčastěji neprovedením přehlásky *'u* v *'i* (*našemu kroju, na tu sukňu, v původním kroju, cibulu*) nebo *'a* v *'e* (*ďevčica se sama neoblíkne*).

Sloveso *být* se v 1. osobě singuláru vyskytuje ve tvaru *su*, např. *su schopný*, *to su rád*. Sloveso *používá* je ve tvaru *používajó* zakončeno na *-ajó*. V příčestí minulém mužského rodu singuláru je v projevu respondenta po souhlásce zachováno koncové *-l* (*koukl*, *podlehl trendu*).

Tvary zájmena *ten* podléhají ve středomoravském nářečí deklinaci podle měkkého *náš*, v genitivu použil respondent tvar *teho* (*teho materiálu*, *složeňí teho kroja*).

Lexikální prvky zaznamenané v řeči respondenta B_3 se týkají zejména popisu kroje – *rukávce* (dámská halenka), *hozlendr* (přejatý germanismus = šátek), *šorec* (zadní sukně), *kotula* (spona na pánské košili), dále zmínil respondent několik slov z oblasti společenského života – *Ostatky*, *mája*, *stárek*, *stárka*.

---

[144] PhDr. Miroslava Ludvíková, CSc., byla učitelka a odborná pracovnice etnografického oddělení Moravského zemského muzea v Brně, kde se podílela na tvorbě dokumentace a na popularizaci krojových sbírek (Online. Encyklopedie dějin města Brna. 2020. Dostupné také z: https://encyklopedie.brna.cz/home-mmb/.).

5.2.4 Respondent B_4

Respondent B_4 se narodil roku 1992 v Brně. Matka respondenta pocházela z obce Koválovice a otec z obce Prace. V obci Prace studoval do 4. třídy, do 5. třídy přešel do Kobylnice a na druhý stupeň na základní školu do Brna. Po základní škole se na Střední odborné škole a středním odborném učilišti nábytkářském vyučil operátorem nábytku. Nyní je živnostník a věnuje se truhlařině. Jeho velikým koníčkem je chování exotických hadů, díky tomu dojíždí na teraristické akce.

U respondenta B_4 dochází ke krácení hlásky *á* (*á* > *a*) u slov *dal*, *mame*, *zvat po obci*, *z blata*, *terarium* a ke krácení hlásky *ú* (*ú* > *u*), například *muj*, *dum*. Několikrát vyslovil respondent i protetickou hlásku *v* (*vořezaní*, *vono, vobčas*). Znatelné je úžení hlásek *é* > *í* (společné s nářečím českým v užším slova smyslu), konkrétně u spojení *počítačoví hri*, *jiní představi*, *za příbuzního*.

V důsledku neprovedení přehlásek v měkké deklinaci jsou pozorovány časté odchylky od náležitých koncovek, např. *f neďelu*, *na hřišťu*, *f krojách, f kroju, mša za ňekoho, rodiná večeřa*. Změny *ý* > *ej* > *é* jsou v projevu respondenta zaznamenány pouze v případě kdy hovořil o práci v truhlářství a na zahradě (*zajímavé strom*, *krojované průvod, koupelnové nábitek*).

Z jevů morfologických je užita koncovka *-ama, -ema* ve slovech instrumentálu plurálu (*s tema kamarádama*). Slovesa *zklidnit*, *chodit*, *použít* jsou v mluvě respondenta ve 3. osobě zakončena na *-ijó*, *-ajó* (*skliďňijó*, *chodijó*, *používajó*). Ve větě „*(užovky) só takové dost akční*“ je sloveso *být* ve tvaru *só*, tento specifický tvar byl zaznamenán pouze jednou.

Lexikální stránka moravského nářečí je zachycena u slov *šalina*, *dědina* a poté z okruhu společenských akcí – *Ostatky*, *mája*, *stárci*.

5.2.5 Respondent B_5

Respondent B_5 se narodil roku 1992 v Brně. Matka respondenta pocházela z Prahy a otec z Prace. Na základní školu chodil do nedalekých Šlapanic odkud posléze přešel na gymnázium do Brna. Po složení maturity pokračoval se studiem na Vysoké škole ekonomické v Praze. Po dobu studií bydlel respondent v Praze a občasně za rodinou dojížděl. Po získání titulu inženýr se po několika letech do rodné vesnice vrátil. Respondent pracuje v nadnárodní společnosti v Praze a několikrát týdně dojíždí.

V projevu respondenta B_5 se nevyskytuje mnoho nářečních jevů, což autorka práce přisuzuje jeho vyšší pracovní pozici a častým návštěvám Prahy.

I přes malé množství nářečních jevů bylo zaznamenáno úžení hlásky *é* v *í* (*celí ráno*, *malí firmňe, slíst z púdi).* Také bylo zachyceno krácení samohlásek *á* (*á* > *a*) a *í* (*í* > *i*), například *lhat*, *prat*, *naš*, *jidlo*.

Jednou byla u respondenta B_5 zachycena monoftongizace *ej* (*aj*) > *é: nérichlejší.*

Po neprovedení přehlásek je pozorována v měkkých deklinacích změna v koncovkách, například *na dálnicu*, *slivovica*, *v neďelu*.

Zájmeno *ten* podléhá deklinaci po vzoru měkkého vzoru *náš* (*k temu autu*) velmi zřídka. Sloveso být má dvakrát v první osobě singuláru tvar su (*ja su to říkal*, *ja su únavnej*).
U respondenta nebyl zaregistrován žádný lexikální prvek moravského nářečí.

5.3 Věková skupina (45–60)

5.3.1 Respondent C_1

Respondentka C_1 se narodila roku 1971 v Brně. Rodiče respondenta pocházeli z 10 km vzdálené vesnice Koválovice. Na první stupeň základní školy chodila respondentka do Viničné Šumice a na druhý stupeň do Pozořic. Po základní škole se na učilišti v Brně vyučila v oboru krejčovství. Později si dálkově doplnila vzdělání o maturitu v oboru podnik malých firem. Krejčovství se nevěnovala, namísto toho pracovala jako truhlářka v podniku svého manžela. Ve vesnici Prace žije s rodinou od svých 20 let. Nyní působí jako místostarostka obce Prace a podílí se na pořádání událostí a akcí vesnice. Rovněž se účastní pěveckého sboru pořádaného v rámci místního kostela.

Z jevů hláskoslovných se u respondentky C_1 objevovalo úžení *é* v *í* a následná krátkost v koncovkách přídavných jmen složeného skloňování (*do nedalekiho lesa).* Úžení *é* v *í* se rovněž objevilo u příkladů: *dobrí meruňki, to bívá dobrí, malí holki, malí dítě, ňejakí básničkí, ňejakí písničkí.* V základu slova je realizováno krácení v *mama* (*á* > *a*), *sin a snacha stavijó dum* (*ú* > *u*), krátkost hlásky se rovněž vyskytuje v koncovce deklinaci substantiva *pošťákum.* Po monoftongizaci *ou* vzniklo *ó*, které se objevilo ve slovech *sósedka*, *v budócnosti*, *mórovaté koťe*. Dvakrát ve svém projevu využila respondentka depalatalizovaný tvar zájmena *u tech fiků* (2x).

Jak již předchozí příklad demonstruje, respondentka C_1 četně využívá zakončení *-ijó*, *-ajó* ve 3. osobě sloves 4. a 5. třídy (*sin a snacha stavijó*, *stárci dělajó*).

V instrumentálu plurálu zakončuje respondentka substantiva koncovkou *-ama* (*s dúchodcama*, *s pomláskama, přet Vánocema).*

K adverbiu *sem* je připojen postfix *-ka* (*semka přišla*).

Lexikální prvky moravského nářečí se vyskytují z okruhu příroda – *pompelica* (smetánka lékařská), *slák* (svlačec), z okruhu společenský život – *stárka, stárek*, *mája*, *hrkání*, *mrskút*, *Ostatky* a k pojmenování svého bývalého povolání uvedla *stolař* (truhlář).

5.3.2 Respondent C_2

Respondent C_2 se narodil r. 1979 matce z Dobročkovic a otci z Prace. Ve vesnici Prace navštěvoval do 3. třídy místní základní školu, poté přešel na základní školu v Kobylnici. Na druhý stupeň docházel na základní školu do Šlapanic, odkud postoupil na maturitní obor číšník do Brna. Po studiu střední školy absolvoval několik kurzů, které obohatily jeho znalosti potřebné pro aktuální zaměstnání. Respondent pracuje na pozici obchodního zástupce/someliéra po celém území Moravy. Během práce často cestuje a dostává se do

kontaktu s různými typy nářečí. Respondent také uvedl, že při jeho práci je mluva a spisovnost velmi důležitá, proto si nemyslí, že by dialekt využíval.

Zprvu se to tak mohlo jevit, avšak rozhovor probíhal paralelně s rozhovorem s respondentem C_5, se kterým se velmi dobře zná, tudíž se rozvolnila atmosféra a respondent se na projev nesoustředil, a bylo tak možné pozorovat níže vypsané nářeční rysy.

Z hláskoslovných rysů je u respondenta C_2 pozorovatelné krácení vokálů *á* > *a*, *í* > *i* v základu slov (*za nama seďel*, *tata*, *vino*, *vajička*). Depalatalizace předpony *ně-* a některých tvarů zájmen je slyšet ve slovech: *f tech hospodách*, *tim pádem*, *neco jiného*. Monoftongizaci (*ý*) *ej* > *é* bylo možné zaznamenat v koncovkách adjektiv v nominativu (*rozďíl je znatelné*, *české vinař*, *takovéch druhú*).

U příkladů *přes dálňicu*, *tu prácu* se projevují rozdíly v měkké deklinaci důsledkem neprovedení či zrušení přehlásek. Dále ve 3. osobách sloves 4. a 5. třídy plurálu mění respondent koncovku na *-ajó*, *-ijó* (*zástupci jezdijó tadi*, *to dělajó stárci*).

Lexikální prvky nářečí se týkají zejména okruhu společenského života – *stárek*, *mrskút*, *Ostatky*.

5.3.3 Respondent C_3

Respondentka C_3 se narodila roku 1979 v Brně. Matka pocházela z obce Prace a otec z Brna. Na základní školu docházela respondentka do nedalekých Šlapanic, kde také pokračovala ve studiu střední školy. Studium vysoké školy dokončila v Brně na Mendelově na fakultě Agronomické. Vystudovanému oboru se respondentka věnuje, pracuje na pozici úřednice a blíže si svou profesi nepřála specifikovat, pouze uvedla, že se jedná o vysokou pozici na úřadě v Brně. Ve vesnici Prace žila od narození, ale v nedávné době se přestěhovala s rodinou do nedaleké obce Mokrá. Respondentka nemá koníčky, které by ovlivnily její mluvu.

Na dialektu respondentky C_3 se projevilo její působení na vysoké pracovní pozici, při které mluví většinou spisovně. Nářeční jevy se týkají spíše tvarosloví. Z fonetických je zaznamenávána krátkost samohlásek u *leto*, *tata*, *drubeš*, *zustala*.

U tvaroslovných jevů registrujeme zakončení instrumentálu plurálu koncovkou *-ama* (*s kamarádama, múj sin přemíšlí kolenama*). U slovesa *být* ve funkci spony užívá respondentka C_3 zřídka tvar *su* (*já su konzerva*). Dále je u respondentky C_3 dvakrát registrovaná měkkost hlásek v infinitivu slovesa *jíst* (*u nás se musí jesť u stolu, budeš to jesť taghle*).

Z lexikálních prvků nářečí je využito slovesa *rožnout*[145] světlo, avšak v kontextu ohně je preferováno sloveso *rozpálit*.

5.3.4 Respondent C_4

Respondent C_4 se narodil roku 1979 v Brně. Matka respondenta pocházela z šest kilometrů vzdálené obce Sokolnice a otec pocházel z Prace. Ve vesnici Prace žije od narození a docházel i na místní základní školu. Do 4. třídy přešel na základní školu v Kobylnici a na druhý stupeň do Šlapanic. Střední školu vystudoval v Brně, přesné zaměření studií si nepřál uvádět. Nyní pracuje v logistice. Respondent byl při rozhovoru zdrženlivý a nepřál si uvádět podrobné osobní informace.

Přestože byl respondent C_4 z rozhovoru mírně nervózní, bylo v jeho mluvě možné pozorovat několik nářečních jevů. Respondent uvedl, že se často stýká se starší generací v rámci pořádání a organizace vesnických společenských událostí a kromě týdenní letní dovolené v podstatě neopouští vesnici.

V nahrávce rozhovoru bylo možné slyšet četnou protezi hlásky *v* (*voheň*, *devatenácetvosumdesát*, *voko*). Respondent C_4 krátí samohlásku *á* > *a* i *ú* > *u* na začátku i v základu slov (*na hlavak*, , *kamaradka, za nama*), jednou byla zaznamenána krátká samohláska v infinitivu slovesa jíst (*nechťeli sme jit*).

Běžně vyslovuje skupinu hlásek *šť* (*ešťe*, *Šťedrý den*), avšak místy kolísá s původní skupinou *šč* (*ščesťí*). Občasná je i monoftongizace (*ú*) *ou* > *ó* (*rožnót lampu*, *nemóže*, *Olomóc*). Respondent vyprávěl i o své sestře, která se přestěhovala do Olomouce, v tomto případě nastala i změna rodová (*do Olomóca),* oblastní rodovou podobu drží i slovo *okurek*.

U substantiv instrumentálu plurálu je koncovka *-ama* změněna v případech: *přet hodama*, *tama vrchem*, *za nama*.

Sloveso *být* ve funkci spony je užito ve tvaru *su* (*já su tlustá*). Dále respondent slovesa 4. a 5. třídy zakončuje na *-ijó*, *-ajó* (*mluvijó*, *nemajó*).

Z lexikální prvků bylo možné zachytit výrazy z okruhu člověk – *gatě*, *bečka na pivo* a z okruhu společenského života – *stárka*, *stárek*, *Ostatky*, *mrskút*.

---

[145] BALHAR, J. a kol. *Český jazykový atlas I-V*. Praha: Academia. 1992–2005.

5.3.5 Respondent C_5

Respondent C_5 se narodil roku 1980 v Hustopečích. Matka pocházela z Podolí u Brna a otec pocházel z Prace. Základní školu navštěvoval respondent ve městě Šlapanice a studium střední a vysoké školy absolvoval v Brně. Momentálně žije respondent v obci Mokrá (12km vzdálenost od Prace), kam se přestěhoval s rodinou poměrně nedávno. Před stěhováním žil od narození v obci Prace. Od ukončení studií se věnuje oboru stavebnictví na vysoké pracovní pozici v nadnárodní společnosti, při které je po respondentovi vyžadováno spisovné vyjadřování. Jak sám respondent uvádí, jeho koníčkem je práce, při které cestuje v rámci celé republiky i zahraničí. Respondent si myslí, že středomoravský dialekt se v jeho mluvě neobjevuje.

Rozhovor s respondentem C_5 probíhal společně s respondentem C_2 v uvolněné atmosféře. Přestože se na začátku rozhovoru respondent C_5 vyjadřoval spisovně a nebyly v jeho mluvě žádné náznaky nářečních jevů, po delší době bylo některé zaznamenat.

Ve slovech *dlóho*, *kósek* a *s tó* došlo k diftongizaci *ú* na *ou* a následné monoftongizaci *ó*. Vliv depalatalizace je zřejmý zde: *řeďili to na tech padesát*.

Během rozhovoru byly přítomny i děti respondenta, které se snažil při večeři umravnit a použil středomoravský tvar rozkazovacího způsobu (*seďňite si uš!*). Jednou bylo zaznamenáno zakončení slovesa 3. osoby plurálu slovesa na *-ijó* (*bavijó se anglicki*).

Z moravismů zmínil respondent označení pro tramvaj *šalina* a sloveso *rožnout* (rozsvítit).

5.4 Věková skupina (60 a výše)

5.4.1 Respondent D_1

Respondent D_1 se narodil roku 1943 v obci Dobročkovice. Otec pocházel z Ocmanic u Náměště nad Oslavou a matka pocházela z Prace. Základní školu absolvoval v Brankovicích. Pro studium střední školy se rozhodl studovat střední průmyslovou školu v Brně, obor strojírenství. Po úspěšném ukončení pracoval jako strojní technik/konstruktér ve společnosti Zbrojovka, později Zetor Tractors. Ve vesnici Prace žije od roku 1952, kam se s rodiči přestěhoval a později sám založil rodinu. Respondent D_1 je nyní v důchodu a nemá koníčky, které by ovlivňovaly jeho nářeční rysy v mluvě. Ve vesnici se pravidelně účastní hry na harmoniku v Klubu dechovky, na kterou se staršími občany zvou ke zpěvu lidových písní.

Respondent D_1 je nejstarším respondentem výzkumu, proto se, jak bylo předpokládáno, vyskytuje v jeho záznamu velké množství nářečních jevů.

Z rysů fonetického rázu je pozorováno krácení samohlásek *á* > *a* i *ú* > *u* v základu slov (*o pul paté*, *přes leto*…). Diftongizaci *ý* > *ej* a následnou monoftongizaci na *é* ve středomoravské skupině je možné demonstrovat na příkladech v respondentově mluvě: *bét*, *bévala*. Také diftongizaci *ú* > *ou* a pokračující monoftongizaci na *ó* lze sledovat v základu i na konci slov: *sósedu*, *jedó*, *deset kóskú*, *do dvó*, *většinó*, *nepřindó*, *stópnó*, v případě *možete* je jasně viditelná i krátkost samohlásky.

Palatalizovaná je hláska *t* v koncovce infinitivu *pracovaťʼ*. Naopak depalatalizované jsou některé předpony *ně-* (*neco*, *nejak*, *negde*, *neco*). Skupina *šťʼ* je v mluvě respondenta ve všech případech nahrazena *šč*, např. *ešče*, *ščestí, navščevoval.* Respondent výrazně vyslovuje protetické *v* (*vobčas*, *vod nich*, *von*) a dvakrát bylo zaznamenáno protetické *h* (*hale* 2x).

Kvůli neprovedení přehlásky *'a* v *'e* jsou u respondenta D_1 pozorovatelné patrné rozdíly v deklinaci substantiv *televiza nebila*, totéž platí pro neprovedení přehlásky *'u* v *u*, např. *na večeřu.* Také substantiva 7. pádu plurálu jsou v projevu respondenta často zakončena koncovkou *-ama* (*přet čtyřma rokama*, *se stárkama*).

U deklinace zájmena *ten* dochází u respondenta D_1 k odlišnosti tvaru v dativu (*temu říká…*), v lokálu (*o tem svátku*), v instrumentálu (*s tem chodí…*).

Sloveso být objevuje ve tvaru *su,* a to jako sloveso vyjadřující lokaci (*já su tadi*) i ve funkci spony. Dále, tvary 3. osoby množného čísla sloves 4. a 5. třídy jsou zakončeny na *-ijó*, *-ajó* (*voni dělajó zábavu*).

Respondent D_1 využil lexikální prvky nejen středomoravských nářečí *šalina*, *dědina*, *stárek* (*stárka*), *mája, morka* (krůta), *šenkýřka.*

5.4.2 Respondent D_2

Respondentka D_2 se narodila roku 1945 v Brně. Oba rodiče pocházeli z Dobročkovic. Respondentka absolvovala základní školu v Brankovicích a střední školu Charbulova v Brně. Do vesnice Prace se respondentka přestěhovala roku 1962 a žije v ní dodnes. Respondentka dříve pracovala jako kuchařka v jednom místním podniku, nyní je respondentka v důchodu a nemá koníčky, které by ovlivnily její mluvu.

V mluvě respondentky D_2 se objevilo velké množství nářečních jevů. Co se týká jevů hláskoslovných, jsou pozorovatelné rozdíly v krátkosti samohlásek v základu slov substantiv maskulin, neuter i feminin, např. *s makem*, *slipki*. Výsledkem změny *ú* > *ou* > *ó* vznikly u respondentky podoby slov: *náhodó*, *kohóta*, *s hóslama*, *mózete*. Dalším z nářečních rysů je diftongizace *ý* > *ej* (*aj*) a monoftongizace v *é* ve středomoravských nářečích. Respondentka D_2 je četně využívá, v její mluvě se objevuje nejen v základu slov, rovněž i v koncovkách adjektiv a zájmen složeného skloňování: *pečené búček*, *libové búček*, *celé život*, *tehdéšim*, *on je takové*, *s tema mladéma, ten malé je, podéte si*.

Živá je výslovnost skupiny *šč*, jež se na většině území změnila na *šť*, avšak ve středomoravských nářečích se zachovává, u respondentky je to v případech *ešče*, *navščívil*, *ščeňe*. Respondentka D_2 užívá velmi často protetické *v* (*von*, *vokolo*, *vona*). V jednom případě bylo zaznamenáno protetické *h* (*hale*). V případech *zešli se*, *zesedli se, zme* se setkáváme se znělým *z* za neznělé *s*, které nabývá znělost i v případě, že po něm následuje samohláska či jedinečná souhláska.

Ze stránky tvaroslovné registrujeme u substantiv v 7. pádu množného čísla koncovku -ama (*tři dni ot sebe narozeninama*, *s hóslama*).

V mluvě respondentky jsou nápadné změny v koncovkách deklinace substantiv, kdy nedošlo k přehlásce (*bílího koňa*, *pro Lukáša*, *krabicu*, *hořčicu*).

Také je v projevu respondentky D_2 zřejmá specifická deklinace zájmena *ten* po vzoru *náš*, v genitivu ve tvaru *teho* (*mají teho dost*) a v dativu *temu* (*k temu kostelu*).

Tvary 3. osoby sloves 4. třídy jsou zakončena na *-ijó* (*stačijó*) a slovesa 5. třídy mají zakončení *-ajó* (*dělajó*). Sloveso *být* je jako existenciální užito ve tvaru *su*, *nejsu*.

Respondentka D_2 využila v projevu i několik lexikálních prvků příznačných moravským nářečím: *dědina*, *stárek*, *stárka*, *morák*, *morka*, *slípka*, piják (klíště).

5.4.3 Respondent D_3

Respondentka D_3 se narodila roku 1947 v Brně. Matka respondentky pocházela z Prace, otec pocházel z vesnice Hostěrádky, které se nachází za úpatím Prateckého kopce. Na základní školu docházela do 4. třídy do pratecké školy, 5. třídu dochodila ve Šlapanicích a druhý stupeň absolvovala v Brně. Na odborném učilišti ve Slatině se vyučila dřevomodelářkou. Po vyučení pracovala v Jednotném zemědělském družstvu v Praci, kde se rekvalifikovala na chovatelku hospodářských zvířat. U JZD pracovala několik let, avšak odešla do invalidního důchodu. Ze zdravotních důvodů často cestovala do lázní v rámci celé České republiky. Nyní je ve starobním důchodu a jejími koníčky jsou cestování, péče o zahradu.

U respondentky D_3 je možné pozorovat úžení hlásek *ý* > *é* (*mlén*, *pomlet*), v případě infinitivu *pomlet* došlo k následnému krácení samohlásky. Krácení je zřetelné i po úžení *é* v *í* u: *takovi*. Úžení *é* v *í* bez krácení bylo zaregistrováno v několika příkladech: *hodní ďeti malí kroki*, *krásní víšifki*. Diftongizaci *ú* > *ou* a následnou monoftongizaci v *ó* je možné sledovat v základu slov (*na sódu, póť*, *skóší*) i v koncovkách (*okrasnó*, *každó neďeli*, *pedagogickó fakultu, řeknó*). Respondentka vkládá protetické *v* (*vokurki*, *voblíká*, *von*) a jednou bylo zaznamenáno protetické *h* (*hinší*). Ve slově *deň* změkčila respondentka hlásku *n*.

V deklinaci substantiv měkkého skloňovacího typu dochází ke změně koncovek, a to z důvodu neprovedení přehlásky, např. *do pola*, *mám prácu doma*, *f neďelu, má pálenicu.* Substantiva 7. pádu množného čísla jsou zakončena koncovkou *-ama* (*-ema*), například *se staréma chlapama, přišel za nama*, *s dúchotcema*.

Zájmeno *ten* je ve středomoravských nářečích skloňované podle měkkého vzoru *náš*, respondentka tento měkký typ deklinace využila několikrát (*teho mladého sóseda*, *o tem svátku*).

Sloveso *nevěřit* je ve 3. osobě plurálu ve tvaru se zakončením na *-ijó* (*nevjeřijó*), sloveso *být* bylo opakovaně užito ve tvaru *su* (*to su vlastňe moje*, *teť su v dúchodu*).

Z lexikálních prvků moravských nářečí bylo využito lexémů z okruhu společenských událostí – *Ostatky*, *stárek*, *stárka*. Z okruhu domácího prostředí byly zmíněny *beleše* jako označení pro sladké kynuté pečivo.

5.4.4 Respondent D_4

Respondentka D_4 se narodila roku 1956 v Brně. Narodila se rodičům pocházejícím z Prace. Na základní školu chodila do 4. třídy do Prace, do 5. třídy do Kobylnice a na druhý stupeň do Šlapanic. Respondentka se vyučila knihařkou a vystudovanému oboru se věnovala. Respondentka popsala, že zpracovávala výrobu například Šlapanického zpravodaje, Prateckého zpravodaje či farního zpravodaje Urbánek. V obci Prace žije od narození a i přes sedmi leté bydlení v Chrlicích u Brna se do vesnice vrátila. Nyní je v důchodu a užívá si práce na zahradě a cyklistiky. V důchodu ji rovněž zaměstnává pozice předsedkyně Českého červeného kříže v Praci, kdy organizuje výběr členských příspěvků. Během rozhovoru byla respondentka odtažitá, na otázky odpovídala stručně a nejevila zájem o rozvíjení konverzace. Přesto bylo v jejích odpovědích zaznamenáno několik nářečních jevů.

Respondentka D_4 užívá krátké samohlásky *a (á > a)*, *i* (*í > i*) a *u* (*ú > u*) v základu slova (*králiki*, *tata*, *slipki*, *za nama*, *neni*) i v koncovce jmen plurálu (*ukrajincu*, *doktoru*). V některých případech je zaregistrované úžení *é* v *í* i s následným krácení vokálů, ale většinou i bez něj (*mliko*, *takoví ciklistická trasi*, *okolní cesti, velkí dávki, Českího červeního kříže, českí kroje*). V důsledku monoftongizace *ou* vzniklo na téže pozici ve středomoravském nářečí *ó*, v projevu respondentky je možné tuto změnu pozorovat ve slovech: *celó*, *póť*, *kocórek*, *bórat, většinó*.

V koncovce adjektiva složeného skloňování u příkladu *mladé pán* došlo k monoftongizaci (*ý >*) *ej* v *é*. Respondentka opakovaně vyslovuje protetické *v* (*padesátvosum*, *von*, *vokolo*). Výslovnost hlásky *šč* v řeči respondentky kolísá, někdy jej vyslovuje jako *šť*, jinde jako *šč* (*eště*, *Šťedré večer, ešče*).

Z tvaroslovných jevů byla zaznamenána koncovka *-ama* v instrumentálu plurálu (*s kolama*, *s bratrama*, *s kartama*).

U respondentky D_4 je zřetelné vyrovnávání deklinace ukazovacího zájmena *ten* podle měkkého typu *náš* (např. *teho kluka*, *o tem prúvodu*).

Lexikální prvky moravského nářečí se vyskytují v okruhu místní a domácí prostředí – *trnky* (švestky), *beleše* (sladké pečivo plněné mákem), *praženica* (míchaná vajíčka s houbami) a v okruhu společenského života – *mája*, *stárka*, *Ostatky*, *mrskút*.

5.4.5 Respondent D_5

Respondent D_1 se narodil roku 1962 v Brně. Narodil se matce z Prace a otci z Bučovic. Na základní školu chodil do 4. třídy do Prace, 5. třídu absolvoval v Kobylnici a na druhý stupeň přešel do Šlapanic. Vyučil se v oblasti zemědělství, v oboru traktorista/mechanizátor na střední škole v Tišnově. Po dobu studia bydlel na internátě, odkud se vrátil zpět do vsi. Mimo vesnici Prace žil ještě rok v Havlíčkově Brodě, odkud se vrátil, jak sám říká, „do roka a do dne“. Důvodem odstěhování byly problémy se stavebním povolením a udává, že „jen co to šlo“, vrátil se do rodné vesnice. Nyní pracuje jako obsluha bagru v cihelně. Příležitostně cestuje po regionu, ale jinak nemá koníčky ovlivňující mluvu. U respondenta nebyly zodpovězeny všechny otázky, protože respondent byl natolik výřečný, že mluvil téměř bez přestávky a po dobu rozhovoru nebylo potřeba konverzaci rozvíjet.

U respondenta D_5 bylo možné pozorovat úžení *é* v *í* a následnou krátkost v koncovce adjektiva (*pro mentálňe postiženi*). Krácená je rovněž samohláska *í* (*í* > *i*), např. *neživim*, *valim*, *z Vidně*.

Respondent D_5 hojně vkládá protetické *v* (*von*, *voni*, *voddechla*, *vono*), ale protetické *h* vloženo nebylo. Po diftongizaci *ý* > *ej* a následné monoftongizaci vzniklo na území středomoravských nářečí *é*, v projevu respondenta jsou tyto případy zaznamenány: *uš su staré a lenivé*, *tam bil mléčné bar*, *kolikáté rok.* Také registrujeme změnu *ou* v *ó*, např. *nedokóřim*, *s českó značkou*, *s poruchó*, *nadechnót*. Při loučení s respondentem byla slyšet regresivní asimilace znělosti *sh – zh* (*na zhledanou*).

Měkká deklinace substantiv vlivem neprovedení, popř. zrušení přehlásky nabyla odlišných tvarů: *na dálnicu*, *na večeřu*, *to je na mrtvicu*. Podstatná jména 7. pádu plurálu jsou zakončena koncovkou *-ama*, *ema* (*s nama*, *s tema*, *s tema maléma*, *chodíme za známéma*, *se sazeňičkama*).

Ukazovací zájmeno *ten* je skloňováno podle měkkého vzoru *náš*, respondent v genitivu použil tvar *teho* (*do teho moře*, *do teho Řecka*), v dativu *temu* (*se temu říká*).

Sloveso *být* se u respondenta vyskytuje v 1. osobě singuláru ve tvaru *su (já su viučené, já su staré a lenivé).*

Dále, k adverbiu *sem* je připojena přípona *-ka* (*semka přišla*).

U respondenta D_5 nebyly zaznamenány žádné lexikální prvky moravských nářečí, nejspíš proto, že při rozhovoru s respondentem nebyla dodržovaná struktura otázek.

6 Současný stav jevů jihomoravského nářečí ve vesnici Prace

Tato kapitola se bude věnovat analýze současného stavu jihomoravského nářečí ve vesnici Prace. V předchozí části práce byly provedeny detailní rozbory nahrávek mluvy dvaceti respondentů, přičemž byly identifikovány specifické jevy, které se v jejich mluvě vyskytly. V této kapitole se práce zabývá porovnáním těchto jevů v rámci všech věkových kategorií.

6.1 Hláskosloví

6.1.1 Úžení *é* v *í*

Úžení hlásky *é* v *í* se vyskytovalo u většiny respondentů. Četnost užití rysu může být odůvodněno tím, že rys je společný nářečím českým v užším slova smyslu a obecné češtině. Nejčastěji jej respondenti využívali v koncovkách adjektiv a zájmen složeného skloňování. Úžení hlásky se objevilo i v základu slov, nikoliv však v takové míře jako v koncovkách (respondenti A_1, A_5, D_4, ve slově *mléko*).

Úžení *é* v *í* proniklo zčásti i do spisovné češtiny. Spisovnou variantu s úžením hlásky použili respondenti A_1 a B_1 v případě slova *polívka*.

6.1.2 Krácení hlásek

Z výsledků vyplývá, že míra krácení hlásek *á*, *é*, *í*, *ó*, *ú* ve vesnici Prace je různorodá a závisí na konkrétním jednotlivci. Nejvíce se krácení projevuje u hlásky *a,* v případě 70 % respondentů. Pozorovatelné je krácení v základu slov, a také zejména u podstatných jmen označujících rodinné příslušníky (*mama*, *tata*). Hláska *a* je často krácena i v základu verb (*mame*, *lhat*, *prat*).

Krácení hlásky *e* se naopak vyskytuje nejméně, pouze u 15 % respondentů. Ke krácení v případě těchto tří respondentů (B_3, C_3, D_1) dochází pouze u polysémního slova *léta.*

Zkrácená hláska *i* je zřetelná u 45 % respondentů, objevila se ve slovech týkajících se hospodářství a pojmenování hospodářských zvířat (*kraliky*, *slipky*) a také v základu sloves (*valim*, *neživim*, *jezdim*, *musim*).

Hlásku *u* krátí 40 % respondentů. Zřetelné krácení se týkalo primárně základu zájmen a číslovek (*muj*, *vubec*, *pul*, *napul*) i základu substantiv (např. *dum*).

Celkově lze konstatovat, že krácení hlásek je v Praci poměrně běžné, přičemž nejvíce mu podléhá hláska *a*. Nejmenší míru krácení vykazuje hláska *e*. Tyto výsledky naznačují, že krácení hlásek v této oblasti je užíváno individuálně a nesystémově.

6.1.3 Diftongizace ú > ou a následná monoftongizace na ó

Monoftongizované *ó,* které vzniklo z diftongizace *ú* > *ou* se objevuje napříč věkovými kategoriemi B, C a D. Platí, že čím starší je respondent, tím častěji tento nářeční jev využívá. Hlásku *ó*, která prošla změnou, lze pozorovat v základu slov (např. *kósek* – respondentka B_2), a častěji v koncovkách, zejména přídavných jmen (např. respondentka D_3 – *pedagogickó fakultu*, *okrasnó kvjetinu*). Výrazná změna hlásky se projevuje také u sloves, například respondent B_3 použil *kópim*, C_4 *rožnót*, D_1 *jedó*, D_2 *možete*, D_3 *řeknó*, D_4 *bórat* a D_5 *nedokóřim*.

Monoftongizovanou hlásku *ó* vyslovili respondenti B_2, B_3, C_1, C_4, C_5, D_1, D_2, D_3, D_4, D_5. Žádný z nejmladších respondentů z kategorie A tento nářeční jev nepoužil a vzhledem k jejich nižší zastoupenosti v ostatních komunikátech lze konstatovat, že je daný jev ve vesnici Prace na ústupu.

6.1.4 Diftongizace *ý* > *ej* a následná monoftongizace na *é*

Stejně jako u předchozí změny hlásky se monoftongizované *é* (vzniklé diftongizací *ý* > *ej*) používá napříč generacemi B a D. Z kategorie C jej využil pouze respondent C_2, a to zejména v koncovkách přídavných jmen a zájmen (např. *rozďíl je znatelné*, *české vinař*, *takovéch druhú*).

Velmi aktivně tento nářeční jev využívají respondenti z věkové kategorie D, kde byl použit všemi pěti respondenty. Naopak u respondentů z věkové kategorie A nebyl použit v žádném případě.

Z toho vyplývá, že monoftongizované é je nejvíce rozšířeno u starších generací a u nejmladší generace se nevyskytuje vůbec. Jeho používání klesá u mladších generací a je možné konstatovat, že je na ústupu.

6.1.5 Nahrazení skupiny *šč* > *št'*

Skupina hlásek *šč*, která se na většině území změnila na *št'*, se živě zachovala zejména u nejstarších respondentů (D_1, D_2, D_4). Živou výslovnost *šč* bylo možné pozorovat i u jiných, mladších respondentů (B_1, B_3, C_4), avšak v jejich případě byla vyslovována nesystémově.

Konkrétně u příkladu slov *ešte* (u kterého došlo i k vynechání hlásky j) a *Štědrý den*

vyslovovali *šť*. Kolísavost výslovnosti těchto slov může být přisouzena vlivu obecné a spisovné češtiny, protože v méně využívaných slovech se vrátili k výslovnosti šč (B_1–*ščávu*, B_3–*ščouchá*, C_4–*ščesťí*). U ostatních respondentů byla vyslovována výhradně skupina hlásek *šť*.

6.1.6 Znělost *sh – zh*

Na konci rozhovoru s respondentem D_5 bylo možné pozorovat regresivní asimilaci skupiny *sh–zh* (*nazhledanou*). U jiných respondentů zaznamenána nebyla.

6.1.7 Depalatalizace

Pro středomoravská a východomoravská nářečí je příznačná depalatalizace předpon *ně-* a také tvarů zájmen *těch*, *tím*. V rámci výzkumu bylo možné depalatalizaci pozorovat u respondentů C_1 a C_2. Oba respondenti využili depalatalizovaný tvar *tech* (C_1– *tech fíků*, C_2– *v tech hospodách*), respondent C_2 poté využil také tvary *tim* (*pádem*) a *neco* (*jiného*).

6.1.8 Protetické hlásky

Protetické *v* bylo zaznamenáno u 45 % respondentů. Četně protezi používali respondenti z věkové kategorie D a respondent C_4. Vysloveno bylo i mladšími respondenty (A_2, B_3, B_4). Respondent A_2 použil protetické *v* pouze jednou ve slově *vokno*. U ostatních respondentů bylo vysloveno několikrát. Nejčastěji se vyskytlo u osobních zájmen *vona*, *von* (B_3, B_4, D_1, D_2, D_3, D_4, D_5) i u číslovek *devadesátvosum*, *padesátvosum* (respondenti C_4, D_5).

Protetické *h* vyslovovali pouze tři respondenti nejstarší generace (respondenti D_1, D_2, D_3). U respondentů D_1 a D_2 bylo vloženo ke spojce *ale*, kterou vyslovili jako *hale*. V případě respondentky D_3 byl zaregistrován tvar *hinší*, který ČJA[146] charakterizuje právě pro mluvu starší generace na větší části středomoravských dialektů.

Z výzkumu práce vyplývá, že proteze v nářeční mluvě ve vesnici Prace, zejména mezi mladou generací, postupně ustupuje.

6.1.9 Z na místě neznělého s

Se znělým *s* se bylo možné setkat v případě respondentky D_2, která jej vyslovovala v příkladech: *zešli*, *zesedli se*, *zme*.

---

[146] BALHAR, J. a kol. *Český jazykový atlas I-V*. Praha: Academia. 1992–2005.

6.2 Tvarosloví

6.2.1 Neprovedení přehlásky

Ve středomoravských nářečích se je mezi deklinací měkkých a tvrdých typů substantiv menší počet rozdílů. Důvodem je neprovedení změn přehlásek *'u*/*'ú* > *i*/*í* a *'a* > *e*.

Neprovedení přehlásky *'a* > *e* bylo v nahrávkách zaznamenáno u respondentů A_1, A_5, B_3, B_4, B_5, D_1, D_2, D_3. Zachyceny byly například tvary: *do pola* (respondenti A_5 a D_3), *děvčica* (B_3), *televiza* (D_1) a další.

U respondentů B_3, B_4, B_5, C_2, D_1, D_2, D_3, D_5 se ve tvarech deklinací projevilo neprovedení přehlásky *'u*/*'ú* > *i*/*í*. Odlišný tvar (*v*) *nedělu* se objevil u tří respondentů (respondenti B_4, B_5, D_3) v odpovědi na otázku, jak často navštěvují kostel. Autorka práce také třikrát zaznamenala tvar (*na/přes) dálnicu* (respondenti B_5, C_2, D_5), pravděpodobně kvůli poloze vesnice u nedaleké dálnice. Další příklady byly *v kroju* (respondenti B_3, B_4), *pálenicu*, *večeřu*, apod. U respondentů z věkové kategorie A používali všichni respondenti náležité deklinační koncovky.

6.2.2 Rodová změna

U respondenta C_4 byla zaznamenána rodová změna substantiv u příkladů: *do Olomóca*, *okurek*.

6.2.3 Koncovka *-em* u vzoru předseda

Koncovka *-em* u substantiva vzoru předseda byla zaznamenána pouze jednou, u příkladu *s taťkem*, který použil respondent B_3.

6.2.4 Instrumentál plurálu na *-ama* (*-ema*)

Koncovka *-ama* (*-ema*) u substantiv instrumentálu plurálu byla využita respondenty napříč všemi věkovými kategoriemi. Koncovku použilo 65 % respondentů. Nářeční jev lze považovat za živý a často využívaný. Koncovka *-ama* se vyskytuje i ve spisovném jazyce u číslovek *oba*, *dva* a substantiv označujících části těla – *očima*, *nohama*. Četnost užití může být však ovlivněn i využitím v nářečích českých v užším slova smyslu a v obecné češtině.

6.2.5 Zájmeno ona

U zájmena *ona* byly pozorovány tvarové odlišnosti v deklinaci. Instrumentál singuláru *s ňou* byl zachycen u respondentek B_1, B_2. Tvar prošel pravidelnou změnou ze staré češtiny (*s ňu*) a poté se forma diftongizovala.

U respondentky B_2 se bylo možné setkat i s nepřehlasovanou variantou zájmena v akuzativu singuláru – *ju lapnou.*

6.2.6 Deklinace zájmena *ten*

Deklinace ukazovacího zájmena *ten* podléhá měkké deklinaci po vzoru zájmena *náš*. Tvary po vzoru zájmena náš byly zaznamenány u respondentů B_3, B_5 a všech respondentů ve věkové kategorii 60 a více. U věkové kategorie 20–30 jsme měkkou deklinaci zájmena *náš* nepozorovali. Je tedy zřejmé, že tento rys v rámci mladší generace zaniká.

6.2.7 Příčestí minulé

Příčestí minulé l-ového typu maskulin si zachovává oproti obecné češtině koncovku *-l*. U respondenta B_3 bylo patrné zachování tohoto zakončení, například *koukl*, *podlehl trendu*. Koncovku si uchoval i respondent A_4, avšak u tohoto respondenta se tento jev vyskytoval kolísavě, někdy jej vyslovoval, a někdy se přizpůsobil obecné češtině.

6.2.8 Imperativ

Tvar rozkazovacího způsobu 2. osoby plurálu *sedněte si* byl zaznamenán pouze u respondenta C_5. Během rozhovoru s respondentem byly přítomny i jeho děti, které umravňoval, což vedlo k užití imperativního tvaru. U ostatních respondentů nemohl být tvar imperativu pozorován, neboť nenastala situace, ve které by mohli imperativ použít.

6.2.9 Zakončení sloves 4. a 5. třídy

Zakončení *-ijó* u sloves 3. osoby plurálu 4. třídy používá 55 % respondentů (respondenti A_1, B_1, B_2, B_4, C_1, C_2, C_4, C_5, D_1, D_2, D_3). Zakončení je užíváno převážně staršími generacemi C a D, zatímco mezi nejmladšími respondenty se objevilo pouze v projevu respondenta A_1 (*chodijó*). Nejčastěji se zakončení objevilo u sloves chodit a nosit.

Slovesa 3. osoby plurálu 5. třídy mají zakončení *-ajó*, které bylo zaznamenáno v menší míře. Koncovku *-ajó* použilo 35 % respondentů (respondenti B_3, B_4, C_1, C_2, C_4, D_1, D_2). Použita byla pouze u sloves použít, dělat a nemít.

6.2.10 Infinitiv mít

Varianta infinitivu slovesa *mít* vznikla rozlišností mezi tvary *mít* a *mět*. K diferenci došlo moravskou krátkostí v původně dvouslabičných infinitivech, která neumožnila změnu *ie* na *í*[147]. Tvar *mět* byl zaznamenán pouze u respondentky B_2 v případě: *syn bude mnět*.

6.2.11 Sloveso být

Sloveso *být* ve funkci spony využívá většina respondentů napříč generacemi ve tvaru *su* (60 %). U respondentů A_1 a A_2 však dochází k výraznému střídání nářečního tvaru *su* a spisovného *jsem*. Spisovný tvar *jsem* volili také respondenti C_2, C_5 (zejména ti, na které je v práci kladen požadavek spisovné mluvy).

6.2.12 Příslovce sem

U respondentů C_1 a D_5 byl zachycen tvar místního adverbia *semka*. Spisovným tvarem je výhradně podoba *sem*. Český jazykový atlas[148] uvádí, že středomoravské nářečí často přidává postfix *-ka*. Ostatní respondenti tento nářeční tvar nepoužívali, a protože se u uvedených respondentů objevil pouze jednou v každém projevu, nelze jej považovat jednoznačně za aktivně využívaný.

---

[147] BALHAR, J. a kol. *Český jazykový atlas I-V*. Praha: Academia. 1992–2005.
[148] Tamtéž

6.3 Užité nářeční lexikum

Nejvíce lexikálních nářečních prvků bylo zaznamenáno v sedmém tematickém okruhu, který se zabývá společenským životem. Lexikum okruhu je úzce spojeno s významnými zvyky a událostmi obce. Respondenti v různých věkových kategoriích používali výrazy nepravidelně a v různé míře. Zvláště u respondentů ve věkové kategorii 20–30 byla omezenější zásoba z tohoto okruhu, ale díky lidové tradici ve vesnici nemá autorka práce pochybnosti o jejich znalosti. Mezi zachycená slova ze společenského života patří: *Ostatky, stárek, stárka*, *mája a mrskút, hrkání.* Pro lepší přehled bylo jejich užití vizualizováno pomocí grafu.

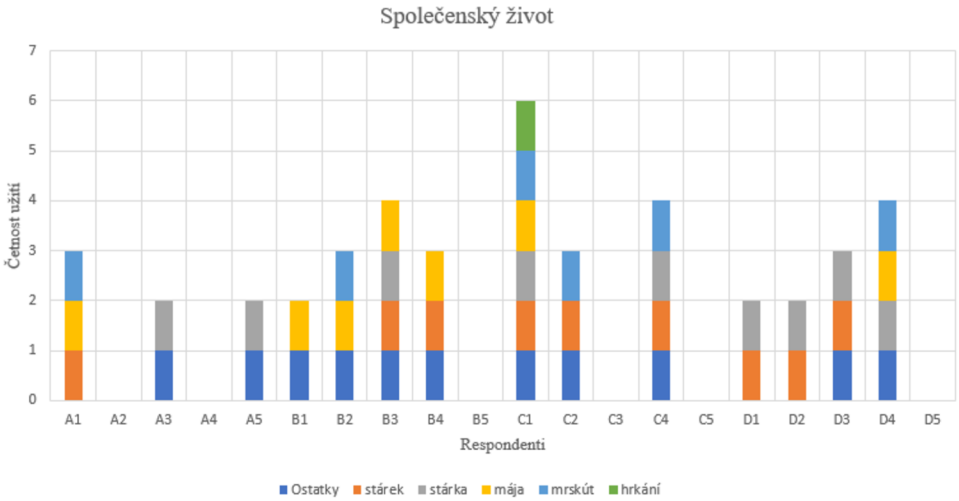

Graf 6.1: Četnost užití lexika z okruhu společenského života

Z grafu je patrné, že největší slovní zásobu z okruhu společenského života využila respondentka C_1, která také jediná využila lexikum *hrkání*. Šest respondentů nepoužilo žádné lexikum (respondenti A_2, A_4, B_5, C_3, C_5, D_5).

Obohacující pohled na nářeční lexikum přinesl respondent B_3, který je krojař a při popisu kroje přiblížil slova popisující jeho jednotlivé části – *rukávce*, *hozlendr*, *šorec* a *kotula*. K popisu oděvu bylo také dvakrát zachyceno slovo *gatě* (respondentky C_4 a B_2).

V rámci tématu místního a domácího prostředí byla zachycena řada slov charakteristických pro blízké okolí Moravy – *dědina* (respondenti A_2, A_3, A_5, B_1, B_2, B_4, D_1, D_2), *šalina* (respondenti A_3, B_4, C_5, D_1) a sloveso *rožnout* (respondenti C_3, C_5).

Při dotazování respondentů na typické regionální pokrmy očekávala autorka obsáhlejší inventář, zejména u žen, nicméně pojmenované byly pouze tři pokrmy: *beleše* (respondenti A_2, D_3, D_4), *praženica* (respondentka D_4) a *pečeňátka* (respondentka B_1).

Lexikum z ostatních okruhů se neprojevilo v podobné intenzitě. Z oblasti přírody byly u respondentky C_1 zaznamenány výrazy *pompelica* a *slák*, u respondentky D_2 slovo *piják* a u

respondentky D_4 *trnky*. V okruhu hospodářství byla pojmenována zejména hospodářská zvířata: *morek* (respondenti D_1, D_2), *morák* (respondentka D_2) a *slípka* (respondentka D_2).

Během rozhovoru o zaměstnáních (okruh život člověka) přiblížila respondentka C_1 předchozí zaměstnání *stolař*(*ka*). Také u respondenta D_1 se objevilo pojmenování povolání *šenkýřka*.

Závěr

Bakalářská práce se zaměřovala na současný stav jihomoravského nářečí ve vesnici Prace. Cílem práce bylo vyhodnotit současný stav nářečí na základě nahrávek získaných z rozhovorů s občany vesnice Prace. Teoretická část se týkala vymezení středomoravské nářeční oblasti a bližší jižní středomoravské podskupiny, do které vesnice spadá. Dále byly analyzovány hláskoslovné, tvaroslovné a lexikální nářeční rysy, na základě stavu popsaného v odborné literatuře.

V praktické části byla popsána metodologie práce, ve které byly představeny kroky postupu sběru nářečí. Definována byla kritéria, podle kterých byli vybíráni respondenti. Po oslovení respondentů od nich byly získány základní údaje a pokračovalo se k samotnému rozhovoru. Rozhovor dodržoval osnovu vymezenou dle okruhů Českého jazykového atlasu, ze kterých sestavila autorka práce otázky, které rozvíjely konverzaci. U některých respondentů byla osnova upravena dle aktuálních potřeb konverzace.

Z autentické mluvy každého respondenta byly vybrány jevy, které byly následně porovnány v rámci všech věkových kategorií. Z porovnání napříč generacemi vyplývá, že nářeční mluva je u mladší generace na ústupu, zatímco nejstarší generace stále vykazuje silné využití nářeční mluvy.

V závěru se ukázalo, že se v rozhovorech projevily určité sociolingvistické faktory, vyjadřování několika respondentů nepochybně ovlivňuje zaměstnání (působí na vysokých pracovních pozicích s důrazem na spisovnou mluvu). Jak již bylo nastíněno, nářečí podléhá nivelizaci s obecnou češtinou. Zejména v mluvě nejmladších respondentů převyšuje výskyt obecné češtiny nad nářečními středomoravskými rysy.

Z hlediska lexikální stránky nářečí se většina užitého nářečního lexika týkala společenských událostí a zvyků spojených s tradicí obce, nejvíce nářečního lexika poté vykazovali respondenti starší generace a respondent, který se zabývá krojí.

Pro další výzkum by bylo možné práci rozšířit o větší počet respondentů a analýz mluvy, která by významně zpřesnila a případně potvrdila výzkum. Dále by mohla být analýza rozšířena i na syntaktické aspekty nářečí, na které autorka práce narazila, ale v práci je z důvodu rozsahu neuváděla.

Použitá literatura

BACHMANNOVÁ, Jarmila et al. *Encyklopedický slovník češtiny*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2002. 604 s. ISBN 80-7106-484-X

BALHAR, Jan et al. *Český jazykový atlas*. Vyd. 1. Praha: Academia, 1992-2011. 6 sv. ISBN 80-200-0013-5.

BALHAR, J.: *Vývoj nářeční slovní zásoby, zvláště zemědělské terminologie*. Naše řeč, 1994, roč. 77, č. 5, s. 246-251.

BARTOŠ, František, ed. *Dialektický slovník moravský*. Praha: Česká akad. cís. Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1906. 566 s. Archiv pro lexikografii a dialektologii České akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění; Čís. 6.

BARTOŠ, František. *Dialektologie moravská II. Díl*. Vyd. 1. Brno: Matice Moravské, 1895.

BĚLIČ, Jaromír. *Nástin české dialektologie: vysokošk. učebnice*. 1. vyd. Praha: SPN, 1972. 463 s. Vysokoškolské učebnice.

BOGOCZOVÁ, Irena. *Textová opora ke studiu mluveného českého jazyka a dialektologie*. 2. upr. vyd. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2012. 190 s. ISBN 978-80-7464-033-9

Boj o Prackým kopec a vesnici Prace. Slavkovské noviny, 27. 5. 1945, číslo 25, s. 7.

CUŘÍN, František. *Vývoj Českého jazyka a dialektologie*. Vyd. 4. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1977, 216 s.

FIC, Karel. Středomoravská oblast. In: DAVIDOVÁ, Dana. *Mluvená čeština na Moravě*. 1. vyd. Ostrava: Tilia, 1997, 171 s. ISBN 80-7042-478-8.

JANÁČ, Marek, Pavel TUMLÍŘ a Milan HARVALÍK. *Divnopis II*. 2008. ISBN 978-80-86212-61-6.

KELLNER, Adolf, Antonín VAŠEK a Josef SKULINA. *Úvod do dialektologie: celost. vysokošk. učebnice*. Praha: SPN, 1954.

KLOFEROVÁ, S. – ŠIPKOVÁ, M. (eds): Život ve slovech, slova v životě. *Procházka labyrintem českých nářečí*. Praha: NLN, 2018. 210 s. ISBN 978-80-7422-657-1.

LAMPRECHT, Arnošt a kol. *České nářeční texty*. Vyd. 1. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1976. Vysokoškolské učebnice a příručky.

LIČMAN, Alois a Augustin KRATOCHVÍL. *Vlastivěda moravská, II, Díl I místopisu, Čís. 57: Místopis Moravy. Brněnský kraj. Slavkovský okres*. V Brně: Musejní spolek, 1921, s. 370.

PAUKERT, Jiří. *Mohyla míru*. Brno: Krajské středisko státní památkové péče a ochrany přírody, 1970.

SLOVÁK, Alois. *Bitva u Slavkova: (s mapkou bojiště)*. V Brně: A. Slovák, 1897.

SOCHOVÁ, Zdeňka. Nářeční lexikografie. In: BLATNÁ, Renata a František ČERMÁK. *Manuál lexikografie*. Jinočany: H & H, 1995, s. 256. ISBN 80-85787-23-7.

TRÁVNÍČEK, František. *Moravská nářečí*. V Praze: Národopisná společnost československá, 1926.

Webové zdroje

13 / Boje o Pratecké návrší a Mohyla míru. Online. Morava napoleonská. 2012. Dostupné z: https://www.morava-napoleonska.cz/cz/pamatky-na-morave/boje-o-pratecke-navrsi-a-mohyla-miru/.

Český statistický úřad: *Počet obyvatel v obcích – k 1. 1. 2023*. Praha. 23. května 2023. Dostupné online. [cit. 2023-05-25]

Goláňová, H. – Waclawičová, M. – Pejcha, J. – Čapka, T. – Benešová, L. (2023): Mapka: mapová aplikace pro korpusy mluvené češtiny. Verze 2.0. ÚČNK FF UK, Praha. Dostupný z WWW: http://korpus.cz/mapka.

Historický lexikon obcí České republiky – 1869–2011. Díl IV. Abecední přehled obcí a částí obcí. Praha: Český statistický úřad, 2015-12-21. Dostupné online. S. 447.

INTERNETOVÁ ENCYKLOPEDIE DĚJIN BRNA. *PhDr. Miroslava Ludvíková, CSc.* [online]. Dostupné z: https://encyklopedie.brna.cz/home-mmb/?acc=profil_osobnosti&load=18106

Ivana Bozděchová (2017): ANGLICISMY V ČESKÉM LEXIKU. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny. URL: https://www.czechency.org/slovnik/ANGLICISMY V ČESKÉM LEXIKU

Jan Balhar (2017): SLEZSKÁ NÁŘEČNÍ SKUPINA. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny. URL: https://www.czechency.org/slovnik/SLEZSKÁ NÁŘEČNÍ SKUPINA

Jan Balhar, Stanislava Kloferová (2017): MORAVSKÁ KRÁTKOST. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny. URL: https://www.czechency.org/slovnik/MORAVSKÁ KRÁTKOST

Jarmila Bachmannová (2017): ČESKÁ NÁŘEČNÍ SKUPINA. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny. URL: https://www.czechency.org/slovnik/ČESKÁ NÁŘEČNÍ SKUPINA

Obec Prace [online]. Dostupné z: https://www.obecprace.cz/urad/prehled-vsech-dokumentu-nemazat/historie- a-soucasnost-obce-897.html?ftresult=informace+o+vesnici

Slovník nářečí českého jazyka [online]. Brno: dialektologické oddělení Ústavu pro jazyk český AV ČR, v. v. i. Dostupné z: http://sncj.ujc.cas.cz

Stanislava Kloferová (2017): NÁŘEČNÍ SKUPINA. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny. URL: https://www.czechency.org/slovnik/NÁŘEČNÍ SKUPINA

Stanislava Kloferová (2017): VÝCHODOMORAVSKÁ NÁŘEČNÍ SKUPINA. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny. URL: https://www.czechency.org/slovnik/VÝCHODOMORAVSKÁ NÁŘEČNÍ SKUPINA